

**Judikatura na seminář na téma účastníci civilního řízení
soudního a jejich zastoupení**

Obsah

1.	Opatrovník ustanovený účastníkovi neznámého pobytu.....	3
2.	Předvolání k ústnímu jednání	8
3.	Princip rovnosti zbraní; princip kontradiktornosti.....	14
4.	Princip rovnosti	21
5.	Způsobilost být účastníkem řízení.....	25
6.	Procesní způsobilost	31
7.	Opatrovník	35
8.	Společenství v rozepři.....	40
9.	Přistoupení dalšího účastníka	45
10.	Přistoupení dalšího účastníka a záměna účastníků	49
11.	Procesní nástupnictví při singulární sukcesi	52

1. Opatrovník ustanovený účastníkovi neznámého pobytu

I. ÚS 264/06

Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje, že i nepřítomnému účastníkovi soudního řízení musí být zajištěna ochrana jeho zájmů a základních práv. K naplnění tohoto postulátu přispívá též ustanovení opatrovníka účastníkovi, jehož pobyt není znám. Důvod pro ustanovení takového opatrovníka však musí být pečlivě prokázán, je proto třeba vyčerpávat všechny dostupné možnosti ke zjištění místa pobytu účastníka řízení. Tyto závěry mají svůj původ především v tom, že opatrovnictví osobě neznámého pobytu je institucí sui generis, obsahově značně odlišnou od ostatních případů opatrovnictví. Pojmovým znakem tohoto zastoupení je omezení trvání vztahu mezi zástupcem a zastoupeným do doby, než se zjistí pobyt zastoupeného a než se tento dozví o vedeném řízení. Odpadne-li podmínka neznámého pobytu účastníka, zastoupení zaniká. Z toho vyplývá, že je-li účastníkovi řízení ustanoven opatrovník, ač k tomu nebyly splněny podmínky formulované v § 29 odst. 3 obč. soudního řádu, jde o případ, kdy účastníkovi byla nesprávným postupem soudu v průběhu řízení odňata možnost jednat před soudem.

Ústavní soud

rozhodl v senátě mimo ústní jednání o ústavní stížnosti E. H., zast. JUDr. P. P., advokátkou, proti rozsudku Okresního soudu Brno-venkov, ze dne 6.6.2005, č.j. 20 C 252/2004-26, za účasti Okresního soudu Brno-venkov, jako účastníka řízení, a společnosti F. F., s.r.o., jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Okresního soudu Brno-venkov ze dne 6.6.2005, č.j. 20 C 252/2004-26, byla stěžovatelce odňata možnost jednat před soudem a bylo porušeno její právo na soudní ochranu podle v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod .

II. Rozsudek Okresního soudu Brno-venkov ze dne 6.6.2005, č.j. 20 C 252/2004-26, se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatelka ve včas podané ústavní stížnosti napadla v záhlaví uvedený rozsudek Okresního soudu Brno-venkov (dále jen „okresní soud“), jímž jí byla, jako žalované, uložena povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi částku 13 220,- Kč a náklady řízení, vše to tří dnů od právní moci rozsudku. V návrhu uvedla, že vydání rozsudku předcházelo soudní řízení, němž se vedlejší účastník domáhal zaplacení dlužné částky ze smlouvy o půjčce, soud v něm vydal platební rozkaz, který posléze zrušil, neboť jej nebylo možno doručit stěžovatelce. Následně soud provedl pátrání po pobytu stěžovatelky a dospěl k závěru, že na adrese trvalého pobytu se nezdržuje, tudíž je neznámého pobytu. Usnesením ze dne 6.4.2005, č.j. 20 C 252/2004-20, jí ustanovil opatrovníka – M. S., soudní tajemnici okresního soudu. Dne 6.6.2005 bylo ve věci provedeno jednání, bez přítomnosti účastníků, nebyla přítomna stěžovatelka ani její opatrovník, takže nemohly být vzneseny námitky vůči důkazní nedostatečnosti pouhých kopií předložených listin. Po projednání věci vydal okresní soud

rozsudek, který byl opatrovníkovi doručen dne 17.6.2005, opatrovník proti němu odvolání nepodal, stěžovatelce rozsudek nikdy doručen nebyl. O tomto řízení neměla stěžovatel žádnou povědomost, bylo jí až doručeno usnesení okresního soudu o nařízení exekuce a výzva exekutora k úhradě. Až nahlédnutím do exekučního spisu dne 1.3.2006 se seznámila s obsahem rozsudku.

2. Porušení základních práv spatřuje stěžovatelka v postupu okresního soudu:

a) při ustanovení opatrovníka, protože samotná skutečnost, že se nezdržovala v trvalém bydlišti ještě není podkladem pro závěr, že je neznámého pobytu (na poště oznámila změnu bydliště, faktický pobyt byl znám jejím příbuzným, Okresní soud ve Žďáře nad Sázavou a orgán péče o děti s ní té době byly v kontaktu),

b) pátrání okresního soudu po pobytu stěžovatelky bylo formální (soud učinil pouze dotazy na její pobyt ve vazbě či výkonu trestu a na centrální evidenci obyvatel),

c) okresní soud nezkoumal, zda podmínky pro zastupování opatrovníkem trvají i v dalším průběhu řízení (ještě před vydáním rozsudku měla i na adrese svého faktického pobytu hlášen trvalý pobyt),

d) zastoupení opatrovníka nebylo řádným zastoupením účastníka (zástupcem má být prioritně osoba, u které je možnost důvodně předpokládat motivaci zájmem zastoupeného, u soudního úředníka taková motivace předpokládána není),

e) opatrovník byl pracovníkem soudu, který ve věci rozhodoval (jde o zdroj kolize zájmů a důvodem rozporu s účelem institutu ustanovení opatrovníka),

f) trpěl ryze formální výkon zastoupení a opatrovníka jeho zastoupení pro nečinnost nezprostil.

3. Stěžovatelka s odkazy na judikaturu Ústavního soudu má za to, že ustanovením opatrovníka a provedením řízení byla porušena její základní práva, a to práva dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), dle čl. 38 odst. 2 Listiny, dle § 90 Ústavy České republiky (správně má být „dle čl. 90 Ústavy“ – dále jen „Ústava“) a dle § 96 Ústavy (správně má být „dle čl. 96 Ústavy“) a navrhla, aby Ústavní soud napadený rozsudek zrušil. Současně navrhla – s ohledem na zahájení řízení o exekuci – odklad jeho vykonatelnosti.

4. Usnesením ze dne 26.5.2006, č.j. I. ÚS 264/06-10, Ústavní soud vyhověl návrhu stěžovatelky a vykonatelnost napadeného rozsudku odložil.

5. Relevantní znění příslušných článků Listiny a Ústavy, které upravují základní práva, jejichž porušení stěžovatelka namítá, je následující:

Čl. 36 odst. 1 Listiny :

Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

Čl.38 odst. 2 Listiny :

Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.

Čl. 90 Ústavy :

Soudy jsou povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům. Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.

Čl. 96 Ústavy :

Všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva.

Jednání před soudem je ústní a veřejné; výjimky stanoví zákon. Rozsudek se vyhláší vždy veřejně.

II.

6. Podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu , ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) si Ústavní soud vyžádal vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka k ústavní stížnosti.

7. Okresní soud vyjádřil názor, že byly dány podmínky pro ustanovení opatrovníka, neboť zjistil, že z místa trvalého pobytu se stěžovatelka odstěhovala bez udání adresy, ve vazbě nebo výkonu trestu nebyla. Procesní úpravu otázky zjišťování pobytu či místa, kde se stěžovatelka zdržuje, považuje za velmi vágní, neboť nejsou dána jasná pravidla, co vše je soud povinen učinit pro zjištění pobytu účastníka dříve, než mu ustanoví opatrovníka, a v tomto směru formulovat i náměty de lege ferenda. Přitom připomenul, že některé instituty stěžovatelka mohla využít již v současné době, že však k tomu neměla právní povinnost. Částečně se ztotožnil se stěžovatelkou v tom, že pátrání mohlo být důkladnější, bylo využito pouze skutečné minimum pro zjištění jejího pobytu a korektně přiznal (s ohledem na změnu v osobě předsedy senátu), že informace o pobytu zjištění šetřením soudu nebyly (v době rozhodování) čerstvé a že soud mohl šetření opakovat. K řádnosti plnění povinností opatrovníka se necítí být oprávněn vyjádřit, tvrzení, že se jednání nezúčastnil, že nepodal odvolání, nejsou sporná, v té souvislosti vyjádřil názor, že by bylo vhodnější ustanovovat jako opatrovníky advokáty, ale že by stát musel být připraven hradit nemalé náklady. Kolizi zájmů opatrovníka odmítl, protože byl sice zaměstnancem soudu, ale nebyl podřízen rozhodujícímu soudci. S názorem uvedeným sub 6) se neztotožnil, protože hodnocení činnosti opatrovníka by bylo porušením zásady rovnosti stran; ke zproštění funkce opatrovníka musí být splněny zákonné podmínky, důvod pro takový postup nebyl zjištěn. Okresní soud závěrem vyjádření uvedl, že z hlediska úzkého výkladu zákona nedošlo po formální stránce k pochybení a opatrovník byl ustanoven v souladu se zákonem. Z hlediska širšího výkladu uznává, že mohl provést více úkonů směřujících ke zjištění pobytu a místa zdržování se stěžovatelky. Z těchto důvodů ponechává na Ústavním soudu rozhodnutí o ústavní stížnosti, aniž by ve vyjádření navrhoval, jak by rozhodnutí mělo znít.

8. Vedlejší účastník na výzvu k vyjádření nereagoval.

9. Ze spisu okresního soudu sp.zn. 20 C 252/2004 Ústavní soud zjistil, že vedlejší účastník podal dne 23.1.2004 vůči stěžovatelce návrh na zahájení řízení, jímž se domáhal úhrady dlužné částky. Uvedl v něm dvě adresy stěžovatelky, a to místo trvalého pobytu a místo přechodného pobytu. Okresní soud vydal platební rozkaz, který se nepodařilo doručit na žádnou z obou adres. Z tohoto důvodu byl následně platební rozkaz zrušen a soud zjišťoval u Městského úřadu v Tišnově a na Centrálním registru občanů, kam se stěžovatelka odstěhovala, a u Vězeňské služby ČR, zda je ve vazbě nebo výkonu trestu. V průběhu června a července 2004 obdržel odpovědi, z nichž vyplynulo, že trvalý pobyt má stěžovatelka stále hlášen na místě uvedeném v žalobě, že nemá hlášený přechodný pobyt a že není ve vazbě ani ve výkonu trestu. Usnesením ze dne 6.4.2005, č.j. 20 C 252/2004-20, okresní soud stěžovatelce ustanovil opatrovníka, a to M. S., soudní tajemnici tohoto soudu; usnesení bylo vyvěšeno na úřední desce soudu a nabylo právní moci 14.5.2005. Nařízeného jednání na 6.6.2005 se nikdo z účastníků ani jejich zástupců nezúčastnil, tudíž na základě předložených listiny vydal okresní soud rozsudek č.j. 20 C 252/2004-26, kterým žalobě vyhověl; protože proti němu nebylo podáno odvolání, rozsudek nabyl právní moci 5.7.2005. Na základě referátu soudce byl poté spis předán tajemnici k porozsudkové agendě, touto tajemnicí byla, shodou okolností, opatrovnice stěžovatelky. Dne 12.4.2006 do spisu nahlédla právní zástupkyně stěžovatelky.

III.

10. Ústavní soud se nejprve zabýval otázkou, zda jsou splněny všechny formální náležitosti ústavní stížnosti, zejména zkoumal, zda byla dodržena šedesátidenní lhůta pro její podání, resp. zda je ústavní stížnost přípustná. Napadený rozsudek okresního soudu totiž nabyl právní moci již 5.7.2005, aniž by proti němu bylo podáno odvolání, a ústavní stížnost byla osobně předána do podatelny Ústavního soudu až dne 2.5.2006. Ve své judikatuře již obdobnou situaci Ústavní soud řešil (např. ve věci sp.zn. I. ÚS 559/2000) a při posuzování přípustnosti přihlédl ke skutečnosti, že z důvodu ustanovení opatrovníka nebylo předmětné rozhodnutí stěžovatelce nikdy doručeno a nemohla tak vyčerpat všechny prostředky poskytnuté zákonem k ochraně jejích práv (uvedl, že podstatou ústavní stížnosti je právě otázka, zda soud postupoval správně, když stěžovatelce ustanovil opatrovníka). Pokud jde o lhůtu k podání ústavní stížnosti, vzal v úvahu, že stížnost byla podána v zákonné lhůtě počítané ode dne, kdy se stěžovatelka o existenci rozsudku dozvěděla. Jak vyplývá z narativní části (viz předchozí odstavec), jde o případ zcela srovnatelný, přičemž Ústavní soud vychází z toho, že s obsahem napadeného rozsudku se stěžovatelka seznámila až nahlédnutím do exekučního spisu, tj. 1.3.2006, lhůta k podání stížnosti tak zůstala zachována.

11. Po provedeném dokazování Ústavní soud zjistil, že návrh stěžovatelky je opodstatněný. Přitom opodstatněností ústavní stížnosti je v řízení před Ústavním soudem třeba rozumět podmínku, že napadeným rozhodnutím bylo porušeno základní právo nebo svoboda stěžovatele. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy (srov. čl. 83 a čl. 91 Ústavy) a není pravidelnou přezkumnou instancí rozhodnutí obecných soudů. Ústavní soud se proto ústavní stížností zabýval jen v rozsahu stěžovatelkou namítaných porušení jejích základních práv. Z tohoto pohledu Ústavní soud konstatuje, že v průběhu řízení před okresním soudem bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny. Ve svých předchozích rozhodnutích (např. nálezy sp.zn. II. ÚS 27/2000, I. ÚS 204/2000, I. ÚS 559/2000) Ústavní soud opětovně zdůrazňoval, že i nepřítomnému účastníkovi soudního řízení musí být zajištěna ochrana jeho zájmů a základních práv. Funkce opatrovníka nebyla totiž stanovena, aby usnadňovala činnost soudu v tom, že by měl kam odesílat písemnosti, ale byla vytvořena proto, aby byly důsledně hájeny zájmy účastníka, který se nemůže účastnit řízení, a vykonávat tak svá práva a plnit povinnosti. Podle

§ 29 odst. 3 obč. soudního řádu může předseda senátu, pokud neučiní jiná opatření, ustanovit opatrovníka, mj. též účastníkovi, jehož pobyt není znám. Důvod, pro který se účastníkovi opatrovník ustanovuje, však musí být pečlivě prokázán, je tedy třeba vyčerpát všechny dostupné možnosti ke zjištění jeho místa pobytu. Tyto závěry mají svůj původ především v tom, že opatrovnictví osobě neznámého pobytu je institucí sui generis, obsahově značně odlišnou od ostatních případů opatrovnictví. Pojmovým znakem tohoto zastoupení je omezení trvání vztahu mezi zástupcem a zastoupeným do doby, než se zjistí pobyt zastoupeného a než se tento dozví o vedeném řízení.

Odpadne-li podmínka neznámého pobytu účastníka, zastoupení zaniká. Z toho vyplývá, že je-li účastníkovi řízení ustanoven opatrovník, ač k tomu nebyly splněny podmínky formulované v § 29 odst. 3 obč. soudního řádu, jde o případ, kdy účastníkovi byla nesprávným postupem soudu v průběhu řízení odňata možnost jednat před soudem.

12. Stěžovatelce je třeba přisvědčit v tom, že ke dni 6.4.2005, kdy jí soud ustanovil opatrovníka, nebyly pro takový postup splněny předpoklady. Okresní soud především nevyčerpал všechny dostupné prostředky ke zjištění pobytu stěžovatelky. Pro zodpovězení otázky, zda je znám její pobyt, měl k dispozici jen správy z evidence obyvatel a od městského úřadu. Měl ovšem také přiměřeným způsobem prověřit, proč se stěžovatelka nezdržuje v místě uvedeném v evidenci obyvatel, nabízela se i možnost požádat o součinnost policejní orgán v místě posledního bydliště k ověření, kdo v bytě bydlí a mohl by podat soudu podrobnější informace. Nadto je nutno připomenout, že šetření, jež má předcházet ustanovení opatrovníka účastníkovi, jehož pobyt není znám, musí být dostatečně aktuální, aby mohlo být oporou pro závěr, že důvody pro ustanovení opatrovníka jsou dány ke dni vydání usnesení (srov. I. ÚS 204/2000). Soud se ovšem v tomto rozhodném období zjišťováním pobytu stěžovatelky nezabýval a spokojil se se zastaralými zprávami vydanými téměř před rokem. Z těchto důvodů se ustanovení opatrovníka stěžovatelce jeví Ústavnímu soudu jako zcela formální úkon, jenž měl pouze urychlit soudní řízení. Tomu napovídá i skutečnost, že opatrovník se nezúčastnil jednání před nalézacím soudem a že nepodal odvolání. To potvrzuje jeho formální přístup k projednávání věci bez snahy zajistit ochranu zájmů a práv nepřítomné stěžovatelky. Pokud tedy soud pokračoval v řízení s ustanoveným opatrovníkem, aniž by pro takový postup byly splněny zákonné předpoklady, odňal stěžovatelce možnost jednat před soudem, čímž porušil nejen článek 38 odst. 2 Listiny, ale v konečném důsledku i článek 36 odst. 1 Listiny, zakotvující právo na soudní a jinou právní ochranu.

13. Vzhledem k výše uvedenému dospěl Ústavní soud k závěru, že napadeným rozsudkem Okresního soudu Brno-venkov byl a odňata možnost stěžovatelky jednat před soudem a bylo porušeno její právo na soudní ochranu, vyplývající z čl. 36 odst. 1 Listiny, proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, napadená rozhodnutí zrušil.

Poučení:

Proti nálezu Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 8. listopadu 2006

2. Předvolání k ústnímu jednání

II. ÚS 210/03

Podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod má každý právo na to, aby věc byla projednána v jeho přítomnosti. Má-li být výše uvedené základní právo realizováno, musí být účastníkovi umožněno, aby se jednání mohl zúčastnit. Účastník tedy musí být o jeho konání soudem vyrozuměn. Předvolání k ústnímu jednání je proto třeba doručit nejen jeho právnímu zástupci, ale i přímo tomuto účastníkovi. K ústnímu jednání musí být účastník řízení soudem samostatně obeslán. Právního zástupce účastníka řízení nelze považovat za doručovatele předvolání k jednání soudu. Účast účastníka u jednání (zejména pokud jde o jednání jediné) má povahu uplatňování jeho základního práva a nikoliv plnění některé z procesních povinností, jak je to uvedeno v § 49 odst. 1 věta druhá o. s. ř. Proto úvaha o zastupitelnosti účastníka řízení při ústním jednání svým právním zástupcem, není na místě.

Ústavní soud

rozhodl v senátu o ústavní stížnosti 1) H. J. M. L.-J., 2) P. J. L., 3) P. G. L., zastoupeni JUDr. J. P., advokátkou, a 4) D. B., a 5) M. H. R., zastoupeny JUDr. E. K., advokátkou, směřující proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 29. listopadu 2002, sp. zn. 28 Ca 297/2001, a proti rozhodnutí Magistrátu hlavního města Prahy, Pozemkového úřadu, ze dne 8. června 2001, č.j. PÚ 1512/92, za účasti 1) Městského soudu v Praze a 2) Ministerstva zemědělství, Zemědělské agentury a pozemkového úřadu Praha, jako účastníků řízení, a 1) T. H., s. p. „v likvidaci“, 2) C., a. s., JUDr. J. K., advokátem, 3) T. s. k. hl. m. P., a 4) Pozemkového fondu ČR, územního pracoviště Slezská 7, Praha, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

1. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 29. listopadu 2002, sp. zn. 28 Ca 297/2001, se zrušuje.

2. Ve zbytku se ústavní stížnost zamítá.

Odůvodnění

Řádně a včas podanou ústavní stížností se stěžovatelé M. L., D. B. a M. H. R. domáhali zrušení rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 29. listopadu 2002, sp. zn. 28 Ca 297/2001, a rozhodnutí Magistrátu hlavního města Prahy, Pozemkového úřadu, ze dne 8. června 2001, č. j. PÚ 1512/92. Tvrdí, že napadenými rozhodnutími došlo k zásahu do jejich ústavně zaručených práv podle čl. 90 a 96 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), podle čl. 36, 37 odst. 2, a 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

M. L. dne 31. 10. 2003 zemřel. Ústavní soud zjistil, že závětními dědici jsou H. L., P. G. L., H. J. M. L.-J., a P. J. L., přičemž závěť byla závětními dědici uznána za platnou a pravou s tím, že dědici dědictví po zůstaviteli neodmítli. V řízení, které předcházelo řízení o ústavní stížnosti, se jednalo o pozemek ve zjednodušené evidenci – parcely původ pozemkový katastr – parcela podle původního pozemkového katastru (PK) p. č. 2534/1 – role, zapsaný v katastru nemovitostí pro obec

hlavní město Praha a katastrální území Hostivař. S přihlédnutím k této skutečnosti Ústavní soud z notářského zápisu sepsaného 10. 9. 1997 pod sp. zn. N 291/97(NZ 267/97) JUDr. V. K., notářem v Praze, zjistil, že M. L. ustanovil dědici tohoto majetku rovným dílem své děti H. J. M. L.-J., P. J. L. a P. G. L. Proto bylo Ústavním soudem rozhodnuto, že v řízení bude pokračováno místo stěžovatele M. L. nadále s H. J. M. L.-J., P. J. L. a P. G. L.

Z přípojeného spisu Magistrátu hlavního města Prahy, Pozemkového úřadu, č. j. PÚ 1512/92, zjistil Ústavní soud následující skutečnosti.

Dopisem z 21. 12. 1992 uplatnili M. L. (jako původní vlastník) a A. L. (jako dědička původního vlastníka J. L.) nárok na vydání mimo jiné pozemku p. č. 2534/1, zapsaného v knihovni vložce pozemkové knihy č. 697 pro katastrální území Hostivař, o výměře 32436 m². Po smrti A. L. 18. 12. 1997 vstoupily do řízení její dědičky D. B. a M. H. R. Magistrát hlavního města Prahy, Pozemkový úřad, rozhodl 8. 6. 2001 o tom, že M. L. a D. B. a M. H. R. (dále jen „oprávněné osoby“) nejsou vlastníky pozemku dle PK č. 2534/1, zapsaného na listech vlastnictví č. 309 a 8 pro katastrální území Hostivař, o výměře 22590 m². Správní orgán dospěl k závěru, že část předmětného pozemku je zastavěna veřejnou komunikací ve vlastnictví T. s. k. hl. m. P., a část se po kolaudaci v roce 1976 stala součástí areálu stavby závodu, který je v současnosti ve vlastnictví obchodní společnosti C., a. s. Na daný případ bylo tedy správním orgánem aplikováno ustanovení § 11 odst. 1 písm. c) zákona č. 229/1991 Sb. , o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „z. o. p.“).

Z přípojených spisů Městského soudu v Praze, sp. zn. 28 Ca 297/2001, a sp. zn. 28 Ca 298/2001, zjistil Ústavní soud následující skutečnosti.

Proti shora uvedenému rozhodnutí správního orgánu podaly oprávněné osoby opravné prostředky. Namítaly, že se správní orgán nezabýval přesnou identifikací jimi požadovaného pozemku, a proto rozhodl o pozemku s jinou výměrou. Dále namítaly, že podstatná část předmětného pozemku přešla na obchodní společnost v rámci konkursu obchodní společnosti T. H., s. p., a to v rozporu s ustanovením § 5 odst. 3 z. o. p. Konečně s ohledem na zprávu Odboru územního rozvoje Městské části Praha 15 namítaly, že převážná část předmětného pozemku (nyní ve vlastnictví obchodní společnosti C., a. s.) není zastavěna a není součástí areálu závodu. K ústnímu jednání byli předvoláni M. L., právní zástupkyně oprávněných osob, a všichni vedlejší účastníci řízení před Ústavním soudem. U jednání pak byly přítomny právní zástupkyně oprávněných osob, a dále zástupci Magistrátu hlavního města Prahy, Pozemkového úřadu, a obchodní společnosti C., a. s. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 29. 11. 2002, č. j. 28 Ca 297/2001-53, bylo rozhodnutí správního orgánu potvrzeno. K námitce odlišné výměry vzal soud za prokázáno, že v době odnětí předmětného pozemku státem, byla v důsledku dřívějšího rozdělení pozemku pro účely kupní smlouvy z 28. 5. 1946 v původním vlastnictví M. a J. L. pouze výměra 22590 m². Na zákonnost napadeného rozhodnutí nemá vliv to, že správní orgán nerozhodl o předmětném pozemku v celé uplatněné výměře. K námitce zastavěnosti části předmětného pozemku ve vlastnictví obchodní společnosti C., a. s., označil soud zprávu Odboru územního rozvoje Městské části Praha 15 za nepřesnou a nepoužitelnou, neboť tento orgán neměl ke zpracování své zprávy dostatečné podklady. Z hlediska § 11 odst. 1 písm. c) z. o. p. je zastavěnost definována z hlediska stavebních předpisů. Z rozhodnutí příslušných stavebních orgánů, jakož i dalších důkazů, vzal soud za prokázáno, že povolené stavby na této části předmětného pozemku zahrnují vedle jednotlivých objektů i komunikace, chodníky a terénní úpravy, přičemž vše se nachází uvnitř obvodu závodu. Není rozhodné, jak jsou jednotlivé části stavby udržované a využívány v současné době a jaké je funkční

využití pozemku z hlediska platného územního plánu.

Stěžovatelé soudu vytýkají, že je zkrátil na jejich právu účasti u soudního jednání, neboť k jedinému jednání ve věci byli obesláni pouze právní zástupci oprávněných osob, přičemž o nesprávnosti takového postupu bylo rozhodnuto již nálezy, sp. zn. I. ÚS 31/97, a sp. zn. II. ÚS 145/02. Vzhledem k tehdy platné úpravě správního soudnictví stěžovatelé namítají zásah do jejich práva na revizi nesprávného rozhodnutí na základě řádného opravného prostředku. Vytýkají soudu extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právním posouzením. S odkazem na nálezy, sp. zn. II. ÚS 131/96, sp. zn. II. ÚS 263/96, sp. zn. I. ÚS 42/01, jakož i judikaturu obecných soudů, uvádějí, že pro posouzení toho, zda lze pozemek vydat je rozhodující pouze to, zda stavba brání nebo nebrání zemědělskému nebo lesnímu využití. Dále nesouhlasí s délkou řízení, započatého před správním orgánem v roce 1991 a skončené soudem v roce 2002. Zrušení rozhodnutí správního orgánu se přitom domáhají z důvodu procesní ekonomie, neboť již správním orgánem byla věc nesprávně posouzena.

K ústavní stížnosti se vyjádřili Městský soud v Praze a Ministerstvo zemědělství, Pozemkový úřad Praha, jako účastníci řízení, a obchodní společnost C., a. s., a T. s. k. hl. m. P., jako vedlejší účastníci řízení. T. H., s. p., „v likvidaci“, a Pozemkový fond ČR, jako vedlejší účastníci řízení, se ač vyzváni k ústavní stížnosti nevyjádřili.

Městský soud v Praze odkázal na odůvodnění svého rozsudku.

Ministerstvo zemědělství, Pozemkový úřad Praha, označil rozhodnutí obou orgánů za správná. Postup, kdy jsou v tomto řízení obesláni k ústnímu jednání pouze zvolení zástupci, považuje za správný. Dané řízení, co do právní úpravy rovněž nepovažuje za neústavní. Konečně s odkazem na konstantní judikaturu Ústavního soudu podle něj nelze poskytovat ochranu pouze tvrzenému vlastnickému právu.

Obchodní společnost C., a. s., k námitce absence řádného předvolání k jednání uvedla, že stěžovateli zmiňované nálezy se vztahovaly k § 250g zákona č. 99/1963 Sb. , Občanského soudního řádu, ve znění platném do 31. 12. 2002 (dále jen „o. s. ř.“), a tedy k řízení o žalobě proti rozhodnutí správního orgánu a nikoliv k řízení o opravném prostředku proti rozhodnutí správního orgánu, o něž v daném případě šlo. S ohledem na ustanovení § 246c a § 49 odst. 1 o. s. ř. bylo namístež doručovat předvolání k jednání pouze právním zástupcům oprávněných osob, když se nejednalo o nezastupitelný úkon. Námitku absence práva na revizi nesprávného rozhodnutí na základě řádného opravného prostředku označila s ohledem na dikci příslušných základních práv za neopodstatněnou, když byl soudem proveden komplexní přezkum správního rozhodnutí. Nálezy Ústavního soudu, kterých se stěžovatelé dovolávají s ohledem na kritérium zastavenosti pozemku, označila za omezeně použitelné na daný případ. Správní orgán podle ní správně zjistil funkční kompaktnost celé části předmětného pozemku v areálu závodu, přičemž právě ona brání zemědělskému či lesnímu využití. Stejně tak soud i správní orgán správně identifikovaly předmětný pozemek a jeho výměru. Námitku průtahů v řízení označila za neopodstatněnou, protože v řízení před soudem k žádným průtahům nemohlo dojít a délka řízení před správním orgánem je v obdobných případech obvyklá. Proto navrhl zamítnutí ústavní stížnosti.

Technická správa komunikací hlavního města Prahy, jako vedlejší účastník řízení, ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedla, že stěžovatelem nebyla u jeho organizace uplatněna výzva k vydání nemovitostí, a stěžovatel ani nepředložil žádné doklady prokazující jeho nárok. Pozemky

nebyly stěžovateli vydány, protože se na nich nachází stavba komunikace.

Ústavní stížnost je opodstatněná.

Jak správně uvedli stěžovatelé, Ústavní soud vyslovil ve svých nálezech, sp. zn. II. ÚS 145/02, a sp. zn. I. ÚS 310/97 (kromě nich také např. sp. zn. Pl. 30/95 a sp. zn. I. ÚS 8/98), právní názor, že k jednání je třeba předvolat účastníky. V souzené věci však obecný soud tuto svou zákonnou povinnost nesplnil, neboť D. B. a M. H. R. nepředvolal a spokojil se pouze s obesláním jejich právní zástupkyně. V předmětné věci bylo nařízeno jediné jednání a jmenovaným stěžovatelkám bylo postupem obecného soudu znemožněno, aby se jej zúčastnily.

Je třeba souhlasit s obchodní společností C., a. s., v tom, že předmětné řízení probíhalo podle hlavy třetí části páté o. s. ř. (a to ve znění platném do 31. 12. 2002). Ustanovení § 250l odst. 2 o. s. ř. uvádělo: „Pokud v této hlavě není stanoveno jinak, užije se přiměřeně ustanovení hlavy druhé s výjimkou § 250a.“, a ustanovení § 246c o. s. ř. : „Pro řešení otázek, které nejsou přímo upraveny v této části, se užije přiměřeně ustanovení první a třetí části tohoto zákona.“ Proto závěry, které Ústavní soud vyvodil na řízení podle hlavy druhé části páté o. s. ř. (ale nejen na něj viz např. sp. zn. I. ÚS 8/98), jsou použitelné i na daný případ, a Ústavní soud proto na závěry shora uvedených nálezů pro stručnost odkazuje. I v tomto řízení byl soud podle § 250q odst. 1 o. s. ř. povinen nařídit jednání, nedošlo-li k vyřízení opravného prostředku způsobem, uvedeným v § 250f, 250o nebo § 250p o. s. ř. S ohledem na zákonem přikázanou analogii, měl soud předvolat k jednání účastníky a všechny, jejichž přítomnosti bylo třeba.

V daném případě soud řádně předvolal právní zástupkyně oprávněných osob, Magistrát hlavního města Prahy (Pozemkový úřad), T. H., s. p. „v likvidaci“, C., a. s., T. s. k. hl. m. P., a Pozemkový fond ČR. U M. L. došlo k fikci doručení předvolání a D. B. a M. H. R. soud nepředvolal vůbec.

Podle čl. 38 odst. 2 Listiny má každý právo na to, aby věc byla projednána v jeho přítomnosti. Má-li být výše uvedené základní právo realizováno, musí být účastníkovi umožněno, aby se jednání mohl zúčastnit, a musí tedy být o konání jednání soudem vyrozuměn. Předvolání k ústnímu jednání je proto třeba doručit nejen právnímu zástupci účastníka řízení, ale i přímo účastníkovi řízení. K ústnímu jednání musí být účastník řízení soudem obeslán samostatně. Právního zástupce účastníka řízení nelze považovat za doručovatele předvolání k jednání soudu. Účast účastníka u jednání (zejména pokud jde o jednání jediné) má povahu uplatňování jeho základního práva, jak bude dále vyloženo, a nikoliv plnění některé z procesních povinností, jak je to uvedeno v § 49 odst. 1 věta druhá o. s. ř. Proto úvaha obchodní společnosti C., a. s., o zastupitelnosti účastníka řízení při ústním jednání svým právním zástupcem, není na místě.

Jestliže tedy ve správním soudnictví podle § 250q o. s. ř. , nařídil soud jednání, byl povinen k tomuto jednání předvolat účastníky. Předvolání k ústnímu jednání je přitom nutno doručit všem účastníkům osobně, mělo-li být realizováno jejich právo, aby věc byla projednána v jejich přítomnosti ve smyslu čl. 38 odst. 2 Listiny .

V projednávané věci obecný soud svou povinnost předvolat k jednání účastníky nesplnil, neboť stěžovatelky D. B. a M. H. R. nepředvolal, a spokojil se pouze s obesláním jejich právní zástupkyně, což nelze chápat jako splnění povinnosti doručit předvolání stěžovatelům jako účastníkům. Postupem obecného soudu byly tyto stěžovatelky svého práva (podle čl. 38 odst. 2

Listiny) být přítomny při jednání před soudem zbaveny. Jinak tomu bylo v případě M. L., který sice předvolání převzal až v den jednání, avšak už předtím u něj nastala fikce doručení. Jeho procesní pasivitu proto nelze vykládat jako zásah soudu do jeho základních práv.

Jednání, konané dne 29. 11. 2002 bylo prvním a jediným ústním soudním jednáním, které bylo v předmětné věci nařízeno, a stěžovatelkám D. B. a M. H. R. nebylo postupem obecného soudu umožněno, aby se jej zúčastnily. Těmto stěžovatelkám tak bylo v projednávané věci znemožněno uplatnit Listinou garantované právo na to, aby věc byla projednána v jejich přítomnosti.

Ústavní soud není součástí obecné soudní soustavy a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je Ústavní soud oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena základní práva a svobody chráněné ústavním zákonem. Proto se Ústavní soud nezabýval námitkami včetně těch, které byly vzneseny při dnešním jednání, směřujícími proti rozhodnutí správního orgánu, ani výhradami, týkajícími se nesprávného právního posouzení skutkových zjištění. Jde o výklad obecných předpisů, do kterého Ústavní soud nezasahuje, neboť je strážcem ústavnosti, nikoliv zákonnosti. I když s ohledem na nedokonalost tehdejší úpravy, která neumožňovala přezkum soudního rozhodnutí, byl Ústavní soud mnohdy vměstnán do pozice přezkumné instance v těchto věcech.

Při shrnutí výše uvedených skutečností dospěl Ústavní soud k závěru, že v projednávané věci soud svým postupem porušil základní právo D. B. a M. H. R. na spravedlivý proces, neboť jejich věc nebyla soudem projednána v jejich přítomnosti. Obecný soud tak jednal v rozporu s čl. 38 odst. 2 Listiny , podle kterého má každý právo na to, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti, jakož i s čl. 6 odst. 1 Úmluvy , který stanoví, že každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem.

Proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a aniž by se zabýval dalšími námitkami stěžovatelů, napadený rozsudek podle § 82 odst. 3 písm. a) zák. č. 182/1993 Sb. , ve znění pozdějších předpisů, zrušil. I když důvod zrušení rozsudků Městského soudu v Praze nesvědčil původnímu stěžovateli M. L., potažmo nyní jeho právním nástupcům, zrušil Ústavní soud rozsudek i ve vztahu k nim. Důvodem je změna právní úpravy přezkumu správních rozhodnutí, k níž došlo zákonem č. 150/2002 Sb., o soudním řádu správním, a zákonem č. 151/2002 Sb., kterým byl mimo jiné novelizován Občanský soudní řád v části, týkající se správního soudnictví. Důsledkem zrušení rozsudku může být, pokud se proto účastníci rozhodnou, přezkum správního rozhodnutí v plné jurisdikci soudu. Nové řízení může vést k jinému závěru, než ke kterému došel Městský soud v Praze. Pro takový případ je namístě, aby možnost změny rozhodnutí byla zachována i tomu stěžovateli, potažmo jeho právním nástupcům, který si podal stížnost nejen pro vady řízení, ale i v meritu věci.

Ústavní soud ovšem zdůrazňuje, že tímto nikterak nenaznačuje svůj názor na věcné řešení předmětu řízení a jde tudíž pouze o zachování rovného postavení účastníků řízení, které se zrušením rozsudku městského soudu, z důvodů výše uvedených, otevírá. Je věcí účastníků řízení, zda tato možnost bude využita. Jak bude o věci v takovém případě rozhodnuto, je v plné pravomoci obecných soudů.

Vzhledem k důvodu, pro nějž byl ústavní stížností napadený rozsudek zrušen, nemohlo být

vyhověno návrhu na zrušení rozhodnutí správního orgánu. Procesní pochybení soudu totiž nemohlo a nemělo vliv na toto rozhodnutí, a proto byl návrh na jeho zrušení zamítnut, když z důvodů výše uvedených nemá Ústavní soud prostor pro meritorní přezkum správního rozhodnutí, neboť hodnocení důkazů a aplikace obecného práva na zjištěný skutkový stav je ve věcné příslušnosti v tomto případě správního orgánu, a Ústavní soud nemůže do tohoto procesu zasahovat.

Poučení:

Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 3. listopadu 2004

3. Princip rovnosti zbraní; princip kontradiktornosti

Věc Krčmář a další proti České republice Čl. 6 odst. 1 Úmluvy
(právo na spravedlivé řízení)

Dne 3. března 2000 vyhlásil předseda senátu 3. sekce
Evropského soudu pro lidská práva

v Paláci lidských práv ve Štrasburku rozsudek ve věci Krčmář a další proti České republice. 1)

Soud rozhodoval v senátu (3. sekce) složeném z následujících soudců: Sir Nicolas Bratza, předseda senátu (Spojené království), J.-P. Costa (Francie), L. Loucaides, (Kypr), F. Tulkensová (Belgie), W. Fuhrmann (Rakousko), K. Jungwiert (Česká republika), K. Traja (Albánie).

Ke skutkovému stavu

Stěžovatelé, pan Roman Krčmář (nar. 1957), paní Marie Hanušová (1922), paní Jaroslava Bartošová (1923), paní Eduarda Ottová (1931), paní Dagmar Rýdlová (1932), paní Eva Kaňoková (1935) a paní Michaela Krčmářová (1967), čeští státní příslušníci, jsou dědici firmy "František Otta, továrna na mýdlo a jedlé tuky" v Rakovníku (dále "firma"), která patřila členům jejich rodiny až do znárodnění bývalým komunistickým režimem.

Podle § 1 odst. 1 bod 5 dekretu presidenta republiky č. 101/1945 Sb. (dále "dekret"), který nabyl účinnosti dne 27. 10. 1945, byly od tohoto data znárodněny podniky na výrobu jedlých tuků s více než 150 zaměstnanci. Tehdejší ministr výživy byl zmocněn vyhlásit, na základě § 1 odst. 4 dekretu, které podniky byly znárodněny, jak bylo zaznamenáno v Úředním listě. Dne 2. 6. 1948 byl ve Sbírce zákonů a nařízení publikován zákon č. 115/1948 Sb., který doplnil dekret. Podle tohoto zákona podniky znárodněné před 22. 2. 1948 na základě § 1 odst. 4 dekretu byly považovány za znárodněné od 27. 10. 1945. Zákon nestanovil počet zaměstnanců znárodněných podniků.

Vyhláškou č. 26 z 9. 1. 1946, publikovanou v Úředním listě, tehdejší ministr výživy prohlásil firmu za znárodněnou. Znárodnovací řízení bylo završeno výměrem ministra výživy z 11. 1. 1949, který vymezil konečný rozsah znárodnění. Výměr se opíral o § 1 odst. 1 bod 6 zákona č. 115/1948 Sb.

Dne 25. 3. 1991 byla firma transformována na akciovou společnost Rakona se stoprocentní majetkovou účastí státu. Dne 19. 6. 1991 zahraniční společnost Procter & Gamble uzavřela kupní smlouvu s Fondem národního majetku a dne 22. 7. 1991 česká vláda schválila privatizační projekt na prodej firmy této společnosti.

V listopadu 1991 stěžovatelé na základě zákona č. 87/1990 Sb., o mimosoudních rehabilitacích (dále "restituční zákon"), a zákon č. 92/1991 Sb., o převodu majetku státu na jiné osoby (dále "privatizační zákon"), podali proti Ministerstvu pro správu národního majetku a jeho privatizaci návrh na vydání společnosti. Tvrdili, že jsou českými občany a právními nástupci původních vlastníků firmy, a tedy osobami oprávněnými podle § 3 odst. 2 písm. c) zákona. Tvrdili

také, že firma byla znárodněna způsobem, který porušil všeobecně uznávaná lidská práva a svobody ve smyslu § 2 odst. 3 zákona . Dále uvedli, že dekret byl na firmu jejich rodiny chybně aplikován, protože znárodnovací podmínky stanovené dekretem, obzvláště podmínka, že podnik měl mít více než 150 zaměstnanců, nebyly splněny. Stěžovatelé tvrdili, že firma tak byla znárodněna podle zákona č. 115/1948 Sb. , tj. po 25. 2. 1948, rozhodném datu pro vydání majetku podle restitučního zákona.

Dne 29. 6. 1993 Obvodní soud pro Prahu 1 návrh zamítl. Byl toho názoru, že vlastnické právo k majetku stěžovatelů přešlo na stát vyhláškou z 9. 1. 1946, tedy před rozhodným datem 25. 2. 1948, uveden v restitučním zákoně. Proto se tento zákon, stejně jako privatizační zákon, na případ stěžovatelů nevztahoval. Obvodní soud poznamenal, že výměr ministra výživy z 11. 1. 1949 měl pouze deklaratorní charakter. Konstatoval, že skutečnost, že dekret byl aplikován pouze na majetek stěžovatelů contra legem, jelikož firma měla méně než 150 zaměstnanců, nemohla ovlivnit jeho rozhodnutí, pokud šlo o rozhodné datum znárodnění. Obvodní soud vzal v tomto ohledu v úvahu určité dokumenty především prohlášení bývalých vlastníků firmy, učiněné jako odpověď na žádost Ministerstva výživy z 24. 11. 1945, že průměrný počet zaměstnanců mezi 1. 1. 1938 a 1. 1. 1940 byl 117,3 a vyslechl manžela čtvrté stěžovatelky. Konstatoval mimo jiné, že závodní rada špatně vypočítala počet zaměstnanců, když chybně určila poměr administrativního personálu a dělníků: podle výpočtu závodní rady podniku na jednoho dělníka tak připadalo 1,8 administrativních pracovníků.

Stěžovatelé se odvolali k Městskému soudu v Praze. Ten 24. 11. 1993 jejich odvolání zamítl s tím, že firma byla znárodněna podle dekretu v den jeho nabytí účinnosti, tj. 27. 10. 1945. Dne 28. 7. 1995 Vrchní soud, projednávající věc na základě dovolání stěžovatelů, toto rozhodnutí potvrdil.

Dne 22. 10. 1995 stěžovatelé podali ústavní stížnost. Uvedli, že došlo k porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a zpochybnili právní názor obecných soudů.

Dne 2. 10. 1996 Ústavní soud po ústním jednání stížnost zamítl, neboť neshledal žádné porušení práv stěžovatelů. Ústavní soud připomněl, že podle jeho judikatury znárodnění majetku nastává ex lege, s odvoláním na příslušný znárodnovací dekret prezidenta republiky, za splnění tam uvedených podmínek. Považujíc otázku počtu zaměstnanců ve firmě v době znárodnění za stěžejní Ústavní soud rozhodl doplnit dokazování a vyžádal si zaslání dalších archivních materiálů od Státního okresního archivu v Rakovníku, Státního oblastního archivu v Praze, Státního ústředního archivu v Praze, Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva financí.

Listinné doklady zahrnovaly dopis z Ministerstva výživy z 24. 11. 1945 adresovaný bývalým vlastníkům firmy a závodní rady, v němž byli žádání, inter alia, aby specifikovali počet lidí zaměstnaných v různých sekcích firmy. V odpovědi na tuto otázku bývalí vlastníci uvedli, že průměrný počet zaměstnanců pracujících na výrobě tuku v letech 1938 až 1940 byl 117,3. Závodní rada a národní správa informovali tehdejší Ministerstvo výživy, že průměrný počet zaměstnanců byl 217,7, a dopisem z 8. 12. 1945 upřesnili, že mezi roky 1938 a 1940 byl průměrný počet zaměstnanců 204,3.

Ústavní soud, opírajíc svůj nálezný o dožádané dokumenty, které nebyly účastníkům řízení předloženy během ústního jednání, konstatoval, že znárodnění bylo uskutečněno v souladu se znárodnovacími podmínkami stanovenými dekretem, tedy před 25. 2. 1948. Stěžovatelé proto neměli nárok na vydání firmy podle restitučního zákona.

Řízení před Evropským soudem

Stěžovatelé se 17. 3. 1997 obrátili na Evropskou komisi pro lidská práva (dále Komise) s tím, že v řízení před Ústavním soudem byl porušen čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Po vstupu v platnosti Protokolu č. 11 k Úmluvě (1. 11. 1998) v souladu s ustanovením jeho čl. 5 odst. 2 posuzování stížnosti převzal Evropský soud pro lidská práva (dále Soud). Předseda Soudu na základě čl. 52 odst. 1 Jednacího řádu Soudu přidělil její projednání 3. sekci Soudu, její projednání 3. sekci Soudu, jejíž senát 27. 4. 1999 stížnost prohlásil za přijatelnou k rozhodnutí v merituu věci.

K čl. 6 odst. 1 Úmluvy :

Stěžovatelé poukazují na to, že jim bylo upřeno právo na spravedlivý proces před ústavním soudem, protože Ústavní soud opřel své rozhodnutí především o listiny, které nebyly vzaty v úvahu v při ústním jednání a které nebyly účastníkům řízení ukázány nebo předloženy k diskusi. Tvrdili, že byl porušen čl. 6 odst. 1 Úmluvy , jehož relevantní část má následující znění:

"Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně (...) projednána (...) soudem (...), který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích (...)"

Stěžovatelé uvádějí, že žádné nové listinné důkazy nebyly v průběhu ústního jednání Ústavním soudem brány v úvahu. Ústavní soud pouze shrnul rozhodnutí obecných soudů a důkazy, které tyto soudy vzaly v úvahu, především důkaz provedený Obvodním soudem pro Prahu 1, na jehož základě tento soud rozhodl, že ke znárodnění došlo v rozporu s dekretem č. 101/1945 Sb. V řízení před Obvodním soudem pro Prahu 1 stěžovatelé uplatnili námitky týkající se počtu zaměstnanců firmy, vypočítaného na žádost tehdejšího Ministerstva výživy ze dne 24. 11. 1945 bývalými vlastníky podle tehdy platného práva. Zjistili, že ve výrobě jedlého tuku, která byla jediným typem výroby, na nějž se dekret vztahoval, bylo v letech 1938 až 1940 ve firmě zaměstnání v průměru 117,3 osob. Ve stejnou dobu tehdejší Ministerstvo výživy obdrželo informace od závodní rady, která dospěla k závěru, že průměrný počet zaměstnanců ve zmíněném období byl 204,3.

Stěžovatelé také uvádějí, že po ukončení ústního jednání Ústavní soud vynesl nálezn opírající se především o listiny získané od pěti institucí, které nebyly předloženy při tomto jednání a k nimž stěžovatelé neměli možnost se vyjádřit.

Česká vláda uvádí, že Ústavní soud byl oprávněn si vyžádat listinné důkazy, které pokládal za relevantní pro své rozhodnutí, a že příslušné státní orgány byly požádány, aby Ústavnímu soudu poskytly svou pomoc při obstarání takových důkazů. Ústavní soud si mohl vybrat důkazy, o něž opřel své rozhodnutí.

Vláda konstatuje, že při ústním jednání Ústavní soud přečetl zprávu bývalého Ministerstva výživy uvádějící podmínky znárodnění firmy. Ze zprávy vyplynulo, že podmínky znárodnění stanovené dekretem byly splněny, protože průměrný počet zaměstnanců byl 204, což bylo více než minimum 150 zaměstnanců požadované dekretem. Stěžovatelé proti tomuto řízení nic nenamítali ani v tomto ohledu nic nenavrhl. Vláda odkázala na záznam z ústního jednání před Ústavním soudem, z něhož vyplývá, že:

Předseda senátu udělil slovo soudci zpravodaji (...), který sdělil obsah návrhu na zahájení řízení. Konstatoval, že nebyly shledány důvody k odmítnutí návrhu. Redukoval obsah vyjádření Vrchního soudu v Praze, Městského soudu v Praze, Obvodního soudu pro Prahu 1 a Ministerstva

pro správu národního majetku a jeho privatizaci.

Soudce zpravodaj: "Ze spisového materiálu založeného ve spise Obvodního soudu pro Prahu 1 Ústavní soud dále zjistil, že v roce 1945 byla na firmu uvalena národní správa pro podezření ze spolupráce s Němci, která po vyvrácení podezření nebyla odvolána. Z vyjádření stěžovatelů předloženého Obvodnímu soudu pro Prahu 1 vyplývá, že podnik v roce 1945 nesplňoval podmínky dekretu č. 101/1945 Sb. , tj. že nedosahoval potřebného počtu 150 zaměstnanců. Ministerstvem výživy ČSR byly však předloženy i výpočty tehdejší závodní rady podniku, na který byla uvalena národní správa, z nichž vyplývá, že průměrný počet pracovníků firmy činil 204 pracovníků. Podle námitek majitelů továrny neměla být však znárodněna rovněž továrna na výrobu mýdla, parfumerie, továrna na glycerin, výroba krystalové sody, pila, lisovna v Židlochovicích, neboť nikdy netvořily s výrobou umělých jedlých tuků nerozlučný celek. Zřízení národního podniku Rakovnický tukový závod bylo tedy v rozporu s § 8 odst. 1 písm. c) dekretu č. 101/1945 Sb. , neboť tento dekret neumožňoval zřídit národní podnik pouze ve smyslu § 1 odst. 1 dekretu ".

Zástupce stěžovatelů na dotaz předsedy senátu: "Dodatečné přednesy a doplňující návrhy nemám. Myslím, že vše podstatné bylo obsaženo v naší ústavní stížnosti (...)"

1. Aplikovatelnost čl. 6 odst. 1

Soud poznamenává, že vláda zpochybnila aplikovatelnost článku 6 odst. 1 Úmluvy pouze ve svém vyjádření k žádosti stěžovatelů o spravedlivé zadostiučinění a nevznesla tuto otázku ve svém vyjádření k meritu stížnosti.

Soud je toho názoru, že čl. 6 odst. 1 je na projednávaný případ aplikovatelný. Stěžovatelé měli právo požadovat vydání majetku, právo, které bylo majetkové povahy (viz Editions Périoscope proti Francii, 1992), a vznikl vážný spor o to, zda skutečně měli na vydání nárok. Navíc je podle judikatury Soudu čl. 6 odst. 1 aplikovatelný na řízení před ústavními soudy (viz Ruiz-Mateos proti Španělsku, 1993, Sussmann proti Německu, 1996, Pammel proti Německu, 1997, a Probstmeierová proti Německu, 1997).

Stručně shrnuto, čl. 6 odst. 1 je na projednávaný případ aplikovatelný.

2. Dodržování čl. 6 odst. 1

Soud je toho názoru, že provedení doplňujících důkazů soudem, tak jako v projednávaném případě Ústavním soudem, samo o sobě není neslučitelné s požadavky spravedlivého procesu. V projednávaném případě vyvolává problém pouze skutečnost, že listinné důkazy vyžádané Ústavním soudem z jeho vlastní iniciativy od Státního okresního archivu v Rakovníku, Státního oblastního archivu v Praze, Státního ústředního archivu v Praze, Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva financí nebyly sděleny stěžovatelům.

Princip rovnosti zbraní, který je jedním z prvků širšího pojetí spravedlivého procesu, vyžaduje, aby každé ze stran byla dána rozumná příležitost předložit svou záležitost za podmínek, které ji nestaví do podstatné nevýhody vůči protivníkovi (viz Ankerl proti Švýcarsku, 1996, Helle proti Finsku, 1997). V projednávaném případě inkriminované listinné důkazy nebyly sděleny ani jednomu z účastníků sporu před Ústavním soudem. Žádné porušení rovnosti zbraní nebylo shledáno.

Nicméně, koncept spravedlivého procesu zahrnuje také právo na kontradiktorní řízení, podle něž účastníci řízení musí mít příležitost nejen předložit každý důkaz, který je nutný k tomu, aby jejich návrhy uspěly, ale také musí být seznámeni s každým důkazem nebo stanoviskem, jejichž účelem je ovlivnění rozhodnutí soudu, a musí mít možnost se k nim vyjádřit (viz Nideröst-Huber proti Švýcarsku, 1997, Mantovanelli proti Francii, 1997).

Soud poznamenává, že listinné důkazy, které byly vyžádány Ústavním soudem, byly zjevně způsobilé rozhodnutí Ústavního soudu ovlivnit.

Stěžovatelé před Ústavním soudem uvedli, že znárodnění firmy podle dekretu č. 101/1945 Sb., který nabyl účinnosti dne 27. 10. 1945, tj. před 25. 2. 1948, bylo nezákonné, protože firma měla v příslušné době méně než 150 zaměstnanců, počet vyžadovaný dekretem, a že firma byla znárodněna podle zákona č. 115/1948 Sb., tj. v období rozhodném pro nárok na vydání majetku. Bylo tudíž nesmírně důležité dát stěžovatelům příležitost vyjádřit se k listinným důkazům týkajícím se počtu pracovníků.

Ze záznamu ústního jednání před Ústavním soudem neplyne, že by inkriminované listinné důkazy byly přečteny. Soud je však toho názoru, že i kdyby takové důkazy předloženy a přečteny při ústním jednání byly, neučinilo by to zadost právu stěžovatelů na kontradiktorní řízení, a to s ohledem na povahu a význam těchto důkazů. Účastník řízení musí mít možnost se řádně seznámit s důkazy před soudem, stejně jako musí mít možnost se vyjádřit k jeho vzniku, obsahu a pravosti v přiměřené formě a v přiměřeném čase, a je-li to potřeba, písemnou formou a předem.

Je málo významné, že při ústním jednání Ústavní soud zmínil výpočty závodní rady firmy, podle nichž byl průměrný počet zaměstnanců 204, a že tato informace se také objevila v jedné z listin, které Ústavní soud obdržel od státních orgánů. Soud je toho názoru, že strany sporu mohou oprávněně očekávat, že budou dotázány, zda určitý dokument vyžaduje jejich vyjádření. Co je zde obzvlášť v sázce, je důvěra stěžovatelů v chod ústavní spravedlnosti, jež se zakládá, inter alia, na předpokladu, že je jim dána příležitost vyjádřit jejich stanoviska ke každému dokumentu ve spise týkajícím se jejich ústavní stížnosti.

Soud je dále toho názoru, že poskytnutí možnosti vyjádřit se ke všem listinným důkazům předloženým Ústavnímu soudu bylo tím nezbytnější, že důkazy, které byly opakovány Ústavním soudem při ústním jednání byly částí podkladu, podle něhož Obvodní soud pro Prahu 1 rozhodl, že znárodnění firmy bylo provedeno contra legem. Navíc, listiny neobsahovaly skutečnosti, které byly obecně známy nebo známy Ústavnímu soudu z jeho činnosti, ani se nejednalo o obecně závazné právní předpisy uveřejněné nebo oznámené ve Sbírce zákonů, které podle § 121 občanského soudního řádu nebylo třeba dokazovat.

Soud proto rozhodl, že v projednávaném případě právo na spravedlivý proces, zaručené čl. 6 odst. 1, vyžadovalo, aby stěžovatelům byla dána příležitost se vyjádřit k listinným důkazům předloženým na žádost Ústavního soudu státními orgány.

Byl tak porušen čl. 6 odst. 1 Úmluvy.
Spravedlivé zadostiučinění

Stěžovatelé na základě čl. 41 Úmluvy 2) požádali o spravedlivé zadostiučinění. Za materiální újmu požadovali 1 851 000 000 Kč, jako náhradu tržní hodnoty firmy k 1. 7. 1991, datu prodeje

firmy státem společnosti Procter & Gamble, a 1 525 000 000 Kč jako náhradu za ušlý zisk mezi 1. 7. 1991 a 30. 6. 1999.

Vláda nespátřuje žádnou příčinnou souvislost mezi částkami požadovanými stěžovateli a tvrzeným porušením čl. 6 odst. 1 Úmluvy v řízení před Ústavním Soudem.

Soud konstatuje, že částky požadované za materiální újmu se vztahují k tržní hodnotě firmy k 1. 7. 1991 a ušlému zisku z období mezi tímto datem a 30. 6. 1999. Poznává se, že stěžovatelé tak v podstatě požadují náhradu za znárodnění, které podle nich bylo nezákonné. To však nebylo předmětem stížnosti předložené Soudu, který byl pouze vyzván, aby rozhodl, zda se stěžovatelům dostalo spravedlivého procesu ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Soud navíc nemůže spekulovat o výsledku ústního jednání, kdyby proběhlo jinak, avšak neshledává nerozumným pohlížet na stěžovatele tak, že utrpěli ztrátu reálné příležitosti (loss of real opportunities) (viz Colozza proti Itálii, 1985, Zielinski a Pradal & Gonzalez a další proti Francii, 1993 3). Rozhodujíc spravedlivě, jak požaduje čl. 41, Soud přiznává každému ze stěžovatelů 1 350 000 Kč za všechny újmy dohromady.

Stěžovatelé také požádali o proplacení 12 274 230 Kč za náklady řízení před vnitrostátními soudy (9 658 755 Kč) a později orgány Úmluvy (2 615 475 Kč), vyčíslené na základě domácích zákonných sazeb. Také požádali o 84 000 Kč za vypracování odborného posudku na jejich žádost o spravedlivé zadostiučinění.

Soud poznamenává, že - podle jeho judikatury - k tomu, aby poškozené straně mohla být přiznána náhrada nákladů řízení, musela by je vynaložit na pokus zabránit nebo napravit porušení Úmluvy, jež by muselo být konstatováno Soudem. Také musí být ukázáno, že náklady byly skutečně a nezbytně vynaloženy a že byly přiměřené co do své výše (viz mj. Philips proti Řecku (č. 1), 1991, Nikolova proti Bulharsku, 1999 4).

Soud poznamenává, že náklady vztahující se k řízení před domácími soudy, včetně Ústavního soudu, nemohly být vynaloženy na zabránění nebo napravení porušení Úmluvy, které poznamenalo řízení před posledně jmenovaným soudem. Soud je proto toho názoru, že musí tuto část žádosti zamítnout. Pokud jde o náklady na zastoupení stěžovatelů ve Štrasburku, Soud připomíná, že se necítí být vázán domácími měřítky a praxí, ačkoli je může použít jako určitou pomůcku (viz mj. Tolstoy Miloslavsky proti Spojenému království, 1995, Baskaya a Okcuoglu proti Turecku, 1999). Rozhodujíc spravedlivě, Soud přiznává každému ze stěžovatelů 80 000 Kč za náklady řízení.

Výrok rozsudku

Soud rozhodl jednomyslně, že:

- 1 čl. 6 odst. 1 Úmluvy je aplikovatelný na projednávaný případ;**
- 2. čl. 6 odst. 1 Úmluvy, byl porušen;**
- 3a) žalovaný stát musí do tří měsíců od okamžiku, kdy se rozsudek stane konečným, každému ze stěžovatelů vyplatit 1 350 000 Kč za všechny druhy újmy dohromady a 80 000 Kč každému ze stěžovatelů za náklady řízení; b) tyto částky budou navýšeny o prostý úrok ve výši 10 % p.a. za období od vypršení uvedené lhůty do vyplacení;**
- 4. žádost o spravedlivé zadostiučinění se v dalším zamítá.**

- 1) Stížnost č. 35376/97.
- 2) Čl. 41 Úmluvy (po vstupu v platnost Protokolu č. 11) zní: "Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přiznává Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění."
- 3) Rozsudek č. 88 v Přehledu rozsudků Evrop. soudu pro lidská práva.
- 4) Rozsudek č. 73 v Přehledu rozsudků Evrop. soudu pro lidská práva.
- 5) Rozsudek č. 84 v Přehledu rozsudků Evrop. soudu pro lidská práva.

4. Princip rovnosti

III. ÚS 202/03

> Jedním ze základních principů, jimiž je soudní řízení ovládáno, je princip rovnosti účastníků, který vyjadřuje skutečnost, že účastníci řízení (strany) musí stát před soudem v rovném postavení, aniž by byla jedna nebo druhá strana jakkoli procesně zvýhodněna. K provedení tohoto principu se ukládá soudu povinnost, aby oběma stranám sporu zajistil stejné možnosti k uplatnění jejich práv. Obdobně chápe princip rovnosti stran Evropský soud pro lidská práva, který používá v této souvislosti pojem "rovnost zbraní". Podle konstantní judikatury tohoto soudu princip rovnosti zbraní, jako jeden z prvků širšího pojetí spravedlivého procesu, vyžaduje, aby každé procesní straně byla dána přiměřená možnost přednést svou záležitost za podmínek, jež ji nestaví do podstatně nevýhodnější situace, než ve které je její protistrana (viz např. *Dombo Beheer B. V. proti Nizozemí*, 1993, *Ankerl proti Švýcarsku*, 1996, *Komanický proti Slovensku*, 2002). Tím, že obecný soud nedoručil stěžovateli odvolání žalobkyně, neumožnil mu se k němu vyjádřit a rozhodl o nákladech řízení toliko na základě podaného odvolání, zkrátil stěžovatele na jeho procesních právech, čímž porušil ústavně chráněnou rovnost účastníků řízení (čl. 96 odst. 1 Ústavy ČR, čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod , § 18 odst. 1 o. s. ř.).

Účelem soudního řízení je totiž spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků soudního řízení (§ 1 o. s. ř.). Soudní řízení neproběhlo vzhledem k nemožnosti seznámení stěžovatele s obsahem odvolání, v důsledku čehož se k němu nemohl ani vyjádřit, za plné ingerence obou procesních stran. Ust. § 214 odst. 2 písm. e) a ust. § 210 odst. 1 o. s. ř. je nutné vykládat jak v souladu s účelem soudního řízení, jak byl vyložen, tak i v souladu s požadavky, kladenými na soudní řízení ústavními procesními předpisy, a to tím spíše, že podle § 214 odst. 2 písm. e) o. s. ř. se předmětná věc projednala mimo ústní jednání a odvolací soud rozhodl o nákladech řízení jinak než soud I. stupně. <

Ústavní soud

rozhodl dne 13. listopadu 2003, mimo ústní jednání se souhlasem účastníků, v senátě ve věci ústavní stížnosti stěžovatele J. K., zastoupeného JUDr. I. S., advokátkou, za účasti J. V., jako vedlejší účastnice, zastoupené JUDr. M. Š., advokátkou, proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 28. ledna 2003, sp. zn. 22 Co 37/2003, takto:

Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 28. ledna 2003, sp. zn. 22 Co 37/2003, se zrušuje.

Odůvodnění

Ústavní stížností, podanou včas (§ 72 odst. 2 zák. č. 182/1993 Sb. , ve znění pozdějších předpisů, dále jen zákon) a co do formálních náležitostí ve shodě se zákonem [§ 30 odst. 1, § 34 , § 72 odst. 1 písm. a) , odst. 4 zákona], brojil stěžovatel proti pravomocnému usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 28. ledna 2003 (22 Co 37/2003-42) a tvrdil, že jím

bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 , čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod).

Podstatou stěžovatelových tvrzení bylo to, že stěžovateli ani jeho právní zástupkyni nebylo v rozporu s ust. § 210 odst. 1 o. s. ř. doručeno odvolání, čímž mu bylo upřeno právo se k němu vyjádřit a v odvolacím řízení jednat. Rovněž tím došlo k zásahu do jeho ústavně zaručených práv, a to práva na soudní ochranu.

Stěžovatel proto navrhl, aby usnesení Krajského soudu v Praze, jak je vpředu označeno, bylo zrušeno.

Účastník řízení, Krajský soud v Praze, proti jehož rozhodnutí ústavní stížnost směřuje, se k výzvě Ústavního soudu (§ 42 odst. 4 zákona) vyjádřil podáním předsedkyně senátu, z něhož napadené rozhodnutí vzešlo (§ 30 odst. 4 zákona), tak, že odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí. Dále konstatoval, že k projednání odvolání žalobkyně (J. V.) proti výroku rozsudku Okresního soudu v Příbrami ze dne 25. listopadu 2002 (14 C 144/2001-34), o nákladech řízení, nebylo podle § 214 odst. 2 písm. e) o. s. ř. nařízeno jednání odvolacího soudu, odvolací soud neprováděl dokazování, při svém rozhodování vycházel z obsahu spisu soudu I. stupně. Procesní návrh stran ústavní stížnosti účastník nevznesl.

Vedlejší účastnice řízení k výzvě Ústavního soudu stran doručení jejího odvolání uvedla, že je pravděpodobně stěžovatel obdržel. Poukazuje však na to, že si stěžovatel zásluky nevyzvedává. Vedlejší účastnice tvrdila další skutečnosti, které s projednávanou věcí přímo nesouvisí a navrhla, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl.

Stěžovatel, účastník řízení a stejně tak i vedlejší účastnice souhlasili s tím, aby Ústavní soud rozhodl bez nařízení jednání. Vzhledem k uvedenému a dále s ohledem na to, že Ústavní soud má za to, že od jednání nelze očekávat další objasnění věci, bylo od ústního jednání v dané věci upuštěno (§ 44 odst. 2 zákona).

Ústavní soud vyžádal spis Okresního soudu v Příbrami sp. zn. 14 C 144/2001 a po jeho prostudování s přihlédnutím k obsahu ústavní stížnosti a vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení konstatuje, že ústavní stížnost je důvodná.

Z vyžádaného spisu Okresního soudu v Příbrami sp. zn. 14 C 144/2001 se podává, že:

- žalobkyně (J. V.) se domáhala toho, aby soud určil způsob a rozsah užívání nemovitosti (domu čp. 129 v Hřimězdicích, postaveném na st. p. č. 135, zapsaného u Katastrálního úřadu v Příbrami pro obec a k. ú. Hřimězdice), a to dle jejího návrhu. Soud I. stupně rozhodl rovněž o nákladech řízení tak, že každý z účastníků si hradí náklady, které mu s vedením řízení vznikly, sám, neboť s ohledem na předmět sporu se nedá hovořit o tom, který z účastníků měl ve věci převážný úspěch (§ 142 odst. 2 o. s. ř.),

- proti výroku o nákladech řízení podala žalobkyně odvolání, jímž se domáhala, aby rozsudek soudu I. stupně byl změněn v části, týkající se nákladů řízení, tak, že se jí přiznává náhrada nákladů řízení před soudem I. stupně v částce 11.450,- Kč podle § 5 písm. b) vyhl. č. 484/2000 Sb. (10.000,- Kč náklady řízení, 1.000,- Kč soudní poplatek, 450,- Kč 6x režijní paušál). Současně žádala náhradu nákladů odvolacího řízení. Podle názoru stěžovatelky soud v plném rozsahu její žalobě vyhověl, a

proto mělo být aplikováno ust. § 142 odst. 1 o. s. ř.,

- odvolání nebylo doručeno stěžovateli. Odvolací soud je projednal mimo ústní jednání,

- na základě podaného odvolání byl napadeným rozhodnutím Krajského soudu v Praze změněn rozsudek Okresního soudu v Příbrami ze dne 25. listopadu 2002 (14 C 144/2001-34) v části týkající se nákladů řízení, a to tak, že stěžovateli (v právním postavení žalovaného v řízení před obecnými soudy) se ukládá povinnost zaplatit žalobkyni na náhradě nákladů řízení 5.950,- Kč,

- odvolací soud v tomto rozhodnutí konstatoval, že soud I. stupně žalobě v podstatě vyhověl, žalobkyně tedy měla převážný úspěch a měla jí být přiznána náhrada nákladů podle ust. § 142 odst. 1, event. podle § 142 odst. 3 o. s. ř., když rozhodnutí o rozsahu a způsobu užívání předmětné nemovitosti záviselo i na úvaze soudu. Proto jí přiznal náhradu nákladů řízení podle § 8 písm. a) vyhl. č. 484/2000 Sb. ve výši 4.500,- Kč, dále režijní paušál podle § 13 odst. 3 vyhl. č. 177/1996 Sb. za 6 úkonů právní služby, tj. 450 Kč, a dále náhradu za zaplacený soudní poplatek 1.000,- Kč, celkem tedy 5.950,- Kč.

Za tohoto stavu věci, jak byl shrnut, nelze upřít důvodnost tvrzení stěžovatele, že nedoručením odvolání došlo k zásahu do jeho ústavně zaručených práv.

Jedním ze základních principů, jimiž je soudní řízení ovládáno, je princip rovnosti účastníků, který vyjadřuje skutečnost, že účastníci řízení (strany) musí stát před soudem v rovném postavení, aniž by byla jedna nebo druhá strana jakkoli procesně zvýhodněna. K provedení tohoto principu se ukládá soudu povinnost, aby oběma stranám sporu zajistil stejné možnosti k uplatnění jejich práv. Obdobně chápe princip rovnosti stran Evropský soud pro lidská práva, který používá v této souvislosti pojem "rovnost zbraní". Podle konstantní judikatury tohoto soudu princip rovnosti zbraní, jako jeden z prvků širšího pojetí spravedlivého procesu, vyžaduje, aby každé procesní straně byla dána přiměřená možnost přednést svou záležitost za podmínek, jež ji nestaví do podstatně nevýhodnější situace, než ve které je její protistrana (viz např. *Dombo Beheer B. V. proti Nizozemí*, 1993, *Ankerl proti Švýcarsku*, 1996, *Komanický proti Slovensku*, 2002). Tím, že obecný soud nedoručil stěžovateli odvolání žalobkyně, neumožnil mu se k němu vyjádřit a rozhodl o nákladech řízení toliko na základě podaného odvolání, zkrátil stěžovatele na jeho procesních právech, čímž porušil ústavně chráněnou rovnost účastníků řízení (čl. 96 odst. 1 Ústavy ČR, čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, § 18 odst. 1 o. s. ř.).

Účelem soudního řízení je totiž spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků soudního řízení (§ 1 o. s. ř.). Soudní řízení neproběhlo vzhledem k nemožnosti seznámení stěžovatele s obsahem odvolání, v důsledku čehož se k němu nemohl ani vyjádřit, za plné ingerence obou procesních stran. Odvolací soud aplikoval ust. § 214 odst. 2 písm. e) ve spojení s § 210 odst. 1 o. s. ř. v rozporu s uvedeným principem rovnosti. Podle § 214 odst. 2 písm. e) o. s. ř. není třeba nařizovat jednání, jestliže se odvolání týká toliko nákladů řízení. Podle ust. § 210 odst. 1 o. s. ř. doručí předseda senátu soudu I. stupně odvolání, které směřuje proti rozsudku nebo usnesení ve věci samé, ostatním účastníkům. Uvedená ustanovení je však nutné interpretovat jak v souladu s účelem soudního řízení, jak byl vyložen, tak i v souladu s požadavky, kladenými na soudní řízení ústavními procesními předpisy, jak o tom byla vpředu zmínka, a to tím spíše, že podle § 214 odst. 2 písm. e) o. s. ř. se předmětná věc projednala mimo ústní jednání a odvolací soud rozhodl o nákladech řízení jinak než soud I. stupně.

Z těchto důvodů se proto jeví nezbytné, aby Krajský soud v Praze před vydáním nového rozhodnutí nejprve doručil odvolání žalobkyně stěžovateli a následně mu poskytl přiměřenou lhůtu k vyjádření se k němu.

Za situace, jak byla shrnuta, Ústavní soud posoudil ústavní stížnost stěžovatele jako důvodnou a rozhodnutí Krajského soudu v Praze, jak je vpředu označeno, zrušil [§ 82 odst. 1 , odst. 2 písm. a) , odst. 3 písm. b) zákona].

Poučení:

Proti tomuto rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona).

V Brně dne 13. listopadu 2003

5. Způsobilost být účastníkem řízení

III. ÚS 127/96

> 1. Pokud procesní právní úkony účastníků řízení obsahují zjevnou nesprávnost, jejíž odstranění umožňuje rovněž odstranit nedostatek podmínek v řízení, přičemž konstatování této zjevnosti nevyžaduje procesní aktivitu soudu (např. dokazování), nutno účastníkům řízení dát příležitost tuto nesprávnost odstranit. Opakem tohoto postupu je přepjatý formalismus, jehož důsledkem je sofistikované zdůvodňování zjevné nespravedlnosti, a tím dotčení smyslu § 1 o. s. ř. , čl. 90 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

2. Pokud neurčitost procesního rozhodnutí soudu implikuje různé interpretace jeho obsahu, nelze přijmout tu, jež je k tíži dotčených účastníků řízení. <

Ústavní soud České republiky

dne 11. července 1996 ve věci ústavní stížnosti A. T. a J. S. proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. února 1996, č. j. 3 Cdon 171/96-73, kterým se zrušuje rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 2. října 1992, č. j. 7 Co 1280/93-40, a rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. března 1992, č. j. 12 C 256/91-32, a řízení se zastavuje, t a k t o :

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. února 1996, č. j. 3 Cdon 171/96-73, se z r u š u j e .

O d ů v o d n ě n í

I.

Návrhem, podaným Ústavnímu soudu České republiky dne 6. května 1996, ve lhůtě vyžadované zákonem č. 182/1993 Sb. , se stěžovatelky domáhají zrušení usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. února 1996, č. j. 3 Cdon 171/96-73, kterým se zrušuje rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 2. října 1992, č. j. 7 Co 1280/93-40, a rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. března 1992, č. j. 12 C 256/91-32, a řízení se zastavuje. Napadeným rozhodnutím se stěžovatelky cítí být dotčeny na svých základních právech a svobodách, vyplývajících z čl. 11 , čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 90 Ústavy České republiky.

A. T. a J. S. se v řízení před obecnými soudy domáhaly vydání nemovitostí podle zákona č. 87/1991 Sb. , ve znění pozdějších předpisů. Po prohlášení žalovaného, označeného "Městský úřad v R.", před Okresním soudem v Českých Budějovicích, podle něhož pasivní legitimací disponuje město a nikoli městský úřad, a na návrh stěžovatelek, které označily jako žalovaného město R., uvedený soud usnesením připustil změnu v osobě odpůrce. Z obsahu spisu přitom nevyplývá poučení účastníků soudem o možnosti podat proti zmíněnému usnesení odvolání ani jeho vyhotovení a doručení. Rozsudkem ze dne 19. března 1992, č. j. 12 C 256/91-32, Okresní soud v Českých Budějovicích návrh stěžovatelek zamítl. Krajský soud v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 2.

října 1992, č. j. 7 Co 1280/93-40, rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobě vyhověl. Do rozhodnutí krajského soudu město R. podalo dovolání, o němž Nejvyšší soud rozhodl usnesením ze dne 27. února 1996, č. j. 3 Cdon 171/96-73, kterým rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 2. října 1992, č. j. 7 Co 1280/93-40, a rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. března 1992, č. j. 12 C 256/91-32, zrušil a řízení zastavil.

Nejvyšší soud své rozhodnutí odůvodňuje poukazem na ustanovení § 104 odst. 1., § 43 a § 19 o. s. ř. Dospívá v uvedené věci k závěru, podle něhož v případě, kdy žalobce označí za žalovaného někoho, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení, přičemž označený žalovaný je jasně identifikován existujícím jménem či názvem a bydlištěm či sídlem, soud bez dalšího řízení zastaví podle § 104 odst. 1 o. s. ř. , a to aniž by žalobce předem jakkoli upozorňoval na daný nedostatek podmínky řízení nebo činil jiná opatření. Nejvyšší soud dále argumentuje tezí, podle níž způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti, nebo ten, komu ji zákon přiznává, přičemž tuto způsobilost upravují předpisy hmotného práva. Z hlediska uvedeného právního názoru Nejvyšší soud poučení o způsobilosti být účastníkem řízení považuje především za poučení o hmotném právu, a tudíž z pohledu § 5 o. s. ř. za poučení nepřipustné. V důsledku toho vylučuje možnost postupu podle § 104 odst. 2 o. s. ř. , a tedy vylučuje možnost právní kvalifikace nesprávného označení obce označením jejího orgánu (obecního úřadu) ve smyslu odstranitelného nedostatku podmínky řízení, resp. ve smyslu nesprávného podání podle § 43 odst. 1 o. s. ř. Nejvyšší soud konečně upozorňuje i na skutečnost, že usnesení Okresního soudu v Českých Budějovicích, vyhlášené při jednání dne 19. března 1992, kterým "byla připuštěna změna v osobě odpůrce", nutno chápat jako usnesení o záměně účastníků podle § 92 odst. 2 o. s. ř. , proti kterému je přípustné odvolání, a které musí být podle § 168 odst. 2 o. s. ř. doručeno, což se nestalo. Přitom k záměně může dojít pouze u účastníka, tj. subjektu, disponujícího způsobilostí jím být. V odůvodnění svého rozsudku se Nejvyšší soud vyslovil i k jeho ústavním aspektům. S ohledem na čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod konstatoval, že "řízení o restitučním nároku není řízení zvláštním", jde "o sporné řízení, pro které neplatí žádné zvláštní procesní ustanovení o. s. ř. , a ani jiný právní předpis neobsahuje procesní ustanovení, které by mělo vést soud k jinému procesnímu postupu, než v jiných případech sporného řízení". Z uvedeného závěru dovedl nutnost postupu podle principu rovnosti účastníků, zakotveného v čl. 96 odst. 1 Ústavy a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a v § 18 o. s. ř. , v důsledku čehož odmítl možnost tolerantnějšího přístupu k navrhovatelům v oblasti poučovací povinnosti soudů a při odstraňování vad návrhů v restitučních věcech.

Stěžovatelky v ústavní stížnosti namítají, že Nejvyšší soud nevzal v úvahu skutečnost, že žalovaný je v řízení před obecnými soudy uvedl v omyl tím, že sám se ve svých podáních neoznačoval v souladu s ustanovením § 58 odst. 3 písm. a) a b) zákona č. 367/1990 Sb. , ve znění pozdějších předpisů, označením "město R.", nýbrž "Městský úřad v R.". V této situaci bylo, podle názoru stěžovatelek, povinností Okresního soudu v Českých Budějovicích poučit je ihned po podání žaloby o jejich procesních právech a povinnostech. Ačkoli tak soud neučinil, tím že připustil, podle stanoviska stěžovatelek, nikoli záměnu účastníků, nýbrž zpřesnění označení účastníka řízení, umožnil tím nápravu vady návrhu. V rozhodnutí Nejvyššího soudu spatřují pak stěžovatelky, jak bylo již uvedeno, porušení čl. 11 , čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 90 Ústavy České republiky .

Ústavní soud si podle § 42 odst. 3 a § 76 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb. vyžádal od Nejvyššího soudu vyjádření k předmětné ústavní stížnosti a od Okresního soudu v Českých Budějovicích spis ve věci, vedené pod sp. zn. 12 C 256/91.

Ve svém vyjádření ze dne 26. června 1996 předseda senátu 3 Cdon Nejvyššího soudu odkazuje na odůvodnění dotčeného usnesení Nejvyššího soudu a též na právní názor soudce Ústavního soudu JUDr. V. Š., vyjádřený v jeho odlišném stanovisku ve věci, vedené pod sp. zn. III. ÚS 74/94. Dále konstatuje, že stěžovatelky se v ústavní stížnosti s argumentací Nejvyššího soudu nevypořádávají.

Ústavní soud obdržel k předmětné věci i vyjádření předsedy občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 4. července 1996. Předseda výše uvedeného kolegia upozorňuje na skutečnost, že právní důvody stížností napadeného rozsudku sp. zn. 3 Cdon 171/96, ze dne 27. února 1996, navazují na předchozí argumentaci některých senátů Vrchního soudu v Praze před 1. lednem 1996 (kdy tento soud ještě rozhodoval o dovolání), která není konformní se stanovisky, která zastával Nejvyšší soud (srov. Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu Cpj 50/93, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1993). V této souvislosti odkazuje i na rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 6 Co 1010/83, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 29, ročník 1995. Předseda občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu dále ve svém vyjádření připomíná právní názor Nejvyššího soudu k řešení případů, jestliže se žalobce dopustil chyby v tom, že žalovaného (povinnou osobu) označil nepřesně, avšak z jeho projevu je nepochybné, že měl na mysli subjekt, který věc drží, přičemž tyto případy vznikají zejména v restitučních věcech při označení povinné osoby "obecní úřad", resp. "městský úřad" namísto "obec", resp. "město". Podle právního názoru Nejvyššího soudu v těchto případech lze sotva bez dalšího vyvozovat, že projednání věci brání neodstranitelná překážka nedostatku způsobilosti být účastníkem řízení. Nejvyšší soud považuje za správnou takovou praxi, aby v těchto případech soud postupoval podle § 43 odst. 1 a 2 o. s. ř. a aby zastavoval řízení jen tehdy, pokud by žalobce přes poskytnuté poučení a výzvu nepřesnost neodstranil a setrval na původním označení. JUDr. J. k uvedenému právnímu názoru Nejvyššího soudu dodává, že pokud soud v takovém případě řízení zastavuje nebo, jak se někdy děje, i meritorně žalobu zamítá, lze se sotva ubránit tomu, že jde o postup formalistický. Poukazuje rovněž na žádoucí řešení vztahu vůle a projevu u právních úkonů, podle něhož hmotně právní úkon je třeba vykládat podle skutečné vůle toho, kdo ho učinil, což platí i o úkonu procesně právním nebo o úkonu smíšeném, jímž je nepochybně i žaloba. Závěrem JUDr. J. konstatuje, že uvedený právní názor nebyl Nejvyšším soudem revokován, k čemuž dodává, že ze všech důvodů, uvedených v jeho vyjádření, odůvodnění stížností napadeného usnesení senátu Nejvyššího soudu nepřesvědčuje.

II.

II/a

V dosavadní činnosti rozhodoval Ústavní soud řadu případů, meritem věci shodných s posuzovaným případem.

V nálezu ve věci, vedené pod sp. zn. II. ÚS 79/94, se ztotožnil se závěrem Ústavního soudu ČSFR k interpretaci zákona č. 87/1991 Sb. , vyjádřené v nálezu ze dne 21. prosince 1992 sp. zn. I. ÚS 597/92, podle níž se jedná o zákon restituční, kterým se demokratická společnost snaží alespoň částečně zmírnit následky majetkových i jiných křivd, spočívajících v porušování obecně uznávaných lidských práv a svobod ze strany státu. Stát a jeho orgány jsou tedy povinny postupovat v řízení podle předmětného zákona v souladu se zákonnými zájmy osob, jejichž újma na základních lidských právech a svobodách má být alespoň částečně kompenzována. Podle stanoviska Ústavního soudu České republiky jsou tudíž v restitučním řízení soudy povinny poučovat účastníky o jejich procesních právech a povinnostech. Soud tedy nemůže řízení zastavit, pokud nesplní tuto svou zákonnou

poučovací povinnost. Při záměně subjektů "obec - obecní úřad" není proto možno bez dalšího zastavit řízení v projednávané věci podle ustanovení § 104 odst. 1 věta první o. s. ř. Je nutno postupovat v souladu s ustanovením § 43 odst. 1 a § 104 odst. 2 o. s. ř. , tj. učinit vhodná opatření, směřující k odstranění takového nedostatku návrhu.

Shodně konstatoval Ústavní soud i v rozhodnutí ve věci, vedené pod sp. zn. IV. ÚS 6/95: Neznalosti či pochybení navrhovatelů by nemělo být využíváno proti cílům restitucí. Snaha státu o alespoň částečnou kompenzaci křivd by se proto měla odrazit i v přístupu soudů k chybám v označení účastníků řízení. Z těchto hledisek proto nepovažuje Ústavní soud označení povinné osoby "městský úřad" namísto "město" za nedostatek neodstranitelný.

Příkladem konstantnosti judikatury Ústavního soudu v dané problematice je i rozhodnutí ve věci, vedené pod sp. zn. III. ÚS 74/94: V restitucích je namíste postupovat ve věci tak, aby nedocházelo k nevstřícnému, formalistickému postupu soudu, který hrozí případnou další křivdou. Restituční nároky jsou nároky mimořádnými, a to do té míry, že je zd odůvodněn i mimořádný postup soudů, co se poučení účastníků týče. Nerespektování uvedeného může vést k porušení § 43 odst. 1 o. s. ř. a následně čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 90 Ústavy ČR .

Shodně uvedl Ústavní soud i v rozhodnutí ve věci, vedené pod sp. zn. II. ÚS 108/93: Označí-li žalobce v restitučním řízení podle § 5 odst. 4 zákona č. 87/1991 Sb. , o mimosoudních rehabilitacích, nesprávně jako žalovaného obecní úřad, není možno zastavit řízení podle § 104 odst. 1 o. s. ř. Takový postup je v rozporu s čl. 90 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod . Namíste je postupovat podle § 5 , § 43 odst. 1 a § 104 odst. 2 o. s. ř. a učinit tak vhodná opatření k odstranění nedostatku návrhu.

V rozhodnutí ve věci, vedené pod sp. zn. IV. ÚS 41/95, Ústavní soud konstatoval, že není věcí obecného soudu, aby žalobce poučoval o hmotném právu, a tedy ani v otázce věcné legitimity, to však neznamená, že by soud neměl žalobce poučit ve věci správného označení účastníků, tj. i tehdy, je-li žalován někdo, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení. Tento názor zastává Ústavní soud proto, že způsobilost být účastníkem řízení je procesní podmínkou řízení, kterou zkoumá soud z úřední povinnosti a jejíž nedostatek vede k zastavení řízení. Soud by tedy měl předtím, než řízení zastaví, dát žalobci možnost věc napravit.

K otázce interpretace § 5 a § 43 odst. 1 o. s. ř. v řízení podle restitučních zákonů se vyjádřil i Nejvyšší soud. Ve stanovisku občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu z 15. 7. 1992, sp. zn. Cpnj 50/93, publikovaném pod č. 34, sešitu 7-8, Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, 1993, se v souvislosti s aplikací zákona č. 229/1991 Sb. , ve znění pozdějších předpisů uvádí, že bude-li to v případě konkrétních žalob třeba, poučí a vyzve žalobce k opravě (popřípadě k doplnění) žaloby z hlediska pasivně legitimovaného subjektu.

Nejvyšší soud publikuje ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek vybraná rozhodnutí nižších soudů za účelem sjednocování judikatury. Tak pod č. 29/1995 byl ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek zveřejněn rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 15. 10. 1993, sp. zn. 6 Co 1010/83, podle něhož v řízení o uložení povinnosti uzavřít dohodu o vydání věci podle zákona č. 87/1991 Sb. , ve znění pozdějších předpisů, v případě nedostatku způsobilosti být účastníkem občanského soudního řízení na straně žalovaného soud postupuje podle ustanovení § 43 odst. 1 a 2 o. s. ř. Soud tu vyzve žalobce k opravě nebo k doplnění žalobního návrhu anebo k jinému odstranění jeho nedostatků.

Ústavní soud je si dobře vědom, že rozhodnutí o ústavní stížnosti zavazují pouze pro daný případ a nemají precedenční povahu, jakož i toho, že stanoviska občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu nemají právně závaznou povahu. Nicméně Ústavní soud poukazuje na jejich funkci při sjednocování judikatury soudů a vytváření jednotnosti právního řádu.

II/b

V návaznosti na závěry, obsažené v uvedených nálezech Ústavního soudu, vydaných v obdobných případech, od nichž ani v posuzované věci nemá Ústavní soud důvod se odchylovat, lze uvést následující.

Jádrem argumentace, obsažené v napadeném rozhodnutí Nejvyššího soudu, je teze, podle níž v případě, když žalobce označí za žalovaného někoho, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení, přičemž označený žalovaný je jasně identifikován existujícím jménem či názvem a bydlištěm či sídlem, soud bez dalšího řízení zastaví podle § 104 odst. 1 o. s. ř., a to aniž by žalobce předem jakkoli upozorňoval na daný nedostatek podmínky řízení nebo činil jiná opatření, tj. označí-li žalobce účastníky přesně (jak tomu má být v případě označení "Městský úřad v R."), není vadou podání okolnost, že účastník nemá způsobilost být účastníkem řízení. Problémem tedy je, zdali se v dané věci jedná o správné označení nekvalifikovaného účastníka nebo nesprávné označení účastníka právně kvalifikovaného. Odpověď nutno dovodit aplikací principu proporcionality a poměřováním principů řádného procesu.

Pokud procesní právní úkony účastníků řízení obsahují zjevnou nesprávnost, jejíž odstranění umožňuje rovněž odstranit nedostatek podmínek v řízení, přičemž konstatování této zjevnosti nevyžaduje procesní aktivitu soudu (např. dokazování), nutno účastníkům řízení dát příležitost tuto nesprávnost odstranit. Opakem tohoto postupu je přepjatý formalismus, jehož důsledkem je sofistikované zdůvodňování zjevné nespravedlnosti, a tím dotčení smyslu § 1 o. s. ř., čl. 90 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Neobstojí ani námitka porušení ústavního principu rovnosti účastníků řízení, protože požadavek neakceptovatelnosti přepjatého formalismu se vztahuje stejnou měrou na každého z účastníků.

Z pozice odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu je klíčovým důvodem zastavení řízení a zrušení rozhodnutí nižších soudů neodstranitelnost nedostatku podmínky v řízení. Nicméně se v něm poukazuje i na pochybení ze strany Okresního soudu v Českých Budějovicích. Nejvyšší soud interpretuje usnesení uvedeného soudu, vyhlášené při jednání dne 19. března 1992, kterým "byla připuštěna změna v osobě odpůrce", jako usnesení o záměně účastníků podle § 92 odst. 2 o. s. ř., proti kterému je přípustné odvolání, a které musí být podle § 168 odst. 2 o. s. ř. doručeno, což se nestalo. Upozorňuje zároveň, že k záměně může dojít pouze u účastníka, tj. subjektu, disponujícího způsobilostí jím být. K tomu stěžovatelky namítají, že tím, že Okresní soud v Českých Budějovicích připustil nikoli záměnu účastníků, nýbrž zpřesnění označení účastníka řízení, umožnil nápravu vady návrhu.

Pokud neurčitost procesního rozhodnutí soudu implikuje různé interpretace jeho obsahu, nelze přijmout tu, jež je k tíži dotčených účastníků řízení.

Pakliže z doslovného znění předmětného usnesení plyne závěr, že se jedná o usnesení o záměně účastníků podle § 92 odst. 2 o. s. ř. , na straně druhé ze znění protokolu o jednání, podle něhož byla navrhovateli žádána "změna návrhu", přičemž obsah požadované změny návrhu nekoresponduje s obsahem ustanovení § 95 o. s. ř. , a jelikož navrhovatelé nepožadovali "záměnu účastníků" podle § 92 odst. 2 o. s. ř. , a protože předmětné usnesení neobsahovalo poučení o odvolání a nebylo doručeno, což je u usnesení podle § 92 odst. 2 o. s. ř. nezbytné, svědčí víc dobrých důvodů interpretovat jej jako usnesení, jímž bylo soudem vzato na vědomí odstranění vady návrhu podle § 43 odst. 1 , § 167 odst. 1 a § 169 odst. 2 o. s. ř. Pokud je totiž podle § 43 odst. 1 o. s. ř. akceptovatelné odstranění vady návrhu i ústně do protokolu, nemůže být procesním pochybením, svou intenzitou odůvodňujícím zrušující rozhodnutí vyššího soudu, jestliže se tak stalo usnesením soudu.

Argumentace Nejvyššího soudu trpí konečně i vnitřní nekonzistentností. Pokud totiž dochází k závěru, že město R. se v předmětné věci nestalo nikdy účastníkem řízení, nutným důsledkem této skutečnosti by mělo následně být odmítnutí jím podaného dovolání podle § 243b odst. 4 a § 218 odst. 1 písm. b) o. s. ř.

Vzhledem k výše uvedeným důvodům, s poukazem na porušení principů spravedlivého procesu, obsažených v čl. 90 Ústavy a čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod , Ústavní soud usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. února 1996, č. j. 3 Cdon 171/96-73, zrušil.

P o u č e n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně 11. července 1996

6. Procesní způsobilost

I. K žalobě pro zmatečnost podané z důvodu uvedeného v § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. je zásadně oprávněn pouze ten účastník řízení, který v původním řízení neměl procesní způsobilost nebo nemohl před soudem vystupovat (§ 29 odst. 2 o. s. ř.) a nebyl v něm řádně zastoupen.

II. Předpokladem pro výkon funkce opatrovníka účastníka občanského soudního řízení není, aby šlo o osobu nepodjatou vůči ostatním účastníkům řízení.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2003, sp. Zn. 21 Cdo 1503/2003
SJ 9/2004

Z odůvodnění:

Okresní soud rozsudkem ze dne 15. 12. 2000, čj. P 158/99-185, rozhodl, že se nezletilý V. svěřuje pro dobu před rozvodem manželství rodičů do výchovy matky, že otec je povinen počínaje právní mocí rozsudku o výchově nezletilého pro dobu před rozvodem manželství "přispívat na výživu" nezletilého částkou 800 Kč měsíčně, splatnou vždy do každého 15. dne v měsíci předem k rukám matky, že matce se stanoví výživné pro nezletilého počínaje dnem 4. 10. 1999 do právní moci výroku o výchově nezletilého pro dobu před rozvodem manželství ve výši 500 Kč měsíčně, které je povinna platit vždy do každého 15. dne v měsíci předem k rukám otce, že dlužné výživné od října 1999 do listopadu 2000 v celkové výši 7 000 Kč je matka povinna zaplatit k rukám otce do 31. 3. 2001, že pro dobu po rozvodu manželství se nezletilý V. svěřuje do výchovy matky, že otec je povinen počínaje právní mocí výroku o rozvodu manželství "přispívat na výživu" nezletilého částkou 800 Kč měsíčně, splatnou vždy do každého 15. dne v měsíci předem k rukám matky, a že otec je povinen "nahradit státu do pokladny okresního soudu státem zálohované znalečné" ve výši 9 650 Kč.

K odvolání otce krajský soud rozsudkem ze dne 11. 4. 2001, čj. 20 Co 118/2001-219, rozsudek soudu prvního stupně změnil ve výroku, jímž bylo matce určeno výživné, tak, že se výživné za dobu od 4. 10. 1999 do právní moci výroku o výchově nezletilého otci nestanoví, a v ostatních výrocih jej potvrdil.

Otec se nyní žalobou pro zmatečnost podanou z důvodu uvedeného v ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. domáhal, aby uvedené rozsudky okresního a krajského soudu byly zrušeny. Žalobu zdůvodnil zejména tím, že nezletilý V. jako účastník řízení, který nemá procesní způsobilost, nebyl v původním řízení řádně zastoupen. Opatrovníkem nezletilého V. byl totiž ustanoven Okresní úřad v B., který byl z důvodu "zřejmé kolize, vzniklé ve správním řízení čj. 895, resp. 1411/2000/P-1298/KP", vůči otci podjatý.

Okresní soud usnesením ze dne 8. 4. 2002, čj. 4 C 125/2001-75, žalobu zamítl a rozhodl, že účastníci nemají právo na náhradu nákladů řízení. Dospěl k závěru, že nezletilý V. byl v původním řízení řádně zastoupen "kolizním opatrovníkem", kterým byl pravomocným usnesením ustanoven Okresní úřad v B. Ustanovený opatrovník byl jako zástupce nezletilého V. povinen řídit se zájmem dítěte a nikoliv rodičů a o námitce podjatosti vůči němu vznášené soud nebyl oprávněn rozhodnout.

K odvolání otce krajský soud usnesením ze dne 4. 12. 2002, čj. 26 Co 385/2002-90, usnesení soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Odvolací soud se ztotožnil se závěry soudu prvního stupně a zdůraznil, že soud, jak vyplývá z ustanovení 14 až 17a o. s. ř., není oprávněn rozhodovat o námitce podjatosti vznesené proti opatrovníku nezletilého. Postup soudu prvního stupně a odvolacího soudu v původním řízení byl správný a jejich rozhodnutí nejsou postížena zmatečností, neboť nezletilý byl v tomto řízení řádně zastoupen.

Proti tomuto usnesení odvolacího soudu podal otec dovolání. Namítá, že odvolací soud interpretuje ustanovení § 14 až 17a o. s. ř. "striktně a rigidně", což má za následek, že "koalice opatrovníka s jedním z rodičů, byť se vše děje formálně ve jménu blaha nezletilého dítěte, činí druhého z rodičů bezmocným", neboť zde není "subjekt, u něhož by mohl tento rodič být jen upozornit na to, že zástupce nezletilého dítěte v průběhu spolupráce s rodiči straní jednomu z nich". Otec navrhl, aby dovolací soud usnesení soudů obou stupňů zrušil a aby věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud České republiky jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému usnesení odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

Podmínky přípustnosti dovolání proti usnesení odvolacího soudu, jímž bylo rozhodnuto o žalobě pro zmatečnost, jsou obsaženy v ustanovení § 238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a v § 237 odst. 1 a 3 o. s. ř.

Dovolání je přípustné proti usnesení odvolacího soudu, jímž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým bylo rozhodnuto o žalobě pro zmatečnost [§ 238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř.], nebo jímž bylo potvrzeno usnesení soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl o žalobě pro zmatečnost jinak než v dřívějším usnesení proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější usnesení zrušil [§ 238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř.], anebo jímž bylo potvrzeno usnesení soudu prvního stupně, kterým bylo rozhodnuto o žalobě pro zmatečnost, jestliže dovolání není přípustné podle ustanovení § 238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené usnesení odvolacího soudu má v rozhodnutí o žalobě pro zmatečnost po právní stránce zásadní význam [§ 238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.].

Otec dovoláním napadá usnesení odvolacího soudu ve výroku, jímž bylo potvrzeno usnesení soudu prvního stupně, kterým bylo rozhodnuto o žalobě pro zmatečnost. Podle ustanovení § 238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. dovolání není přípustné, a to již proto, že ve věci nebylo soudem prvního stupně vydáno usnesení o žalobě pro zmatečnost, které by bylo odvolacím soudem zrušeno. Dovolání otce proti usnesení odvolacího soudu tedy může být přípustné jen při splnění předpokladů uvedených v ustanovení § 238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam ve smyslu ustanovení §

238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem [238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a § 237 odst. 3 o. s. ř.].

Přípustnost dovolání podle ustanovení 238a odst. 1 písm. b), 238a odst. 2 a § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. není založena již tím, že dovolatel tvrdí, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. Přípustnost dovolání nastává tehdy, jestliže dovolací soud za použití hledisek, příkladmo uvedených v ustanovení 238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a § 237 odst. 3 o. s. ř., dospěje k závěru, že napadené usnesení odvolacího soudu v rozhodnutí o žalobě pro zmatečnost po právní stránce zásadní význam skutečně má.

V projednávané věci odvolací soud řešil právní otázku, zda je naplněn důvod žaloby pro zmatečnost uvedený v ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. v případě, že v řízení péče o nezletilé je ustanoven nezletilému dítěti jako účastníku tohoto řízení opatrovník, o němž má rodič dítěte za to, že vůči němu vystupuje "podjatě". Protože tato otázka dosud nebyla v rozhodování dovolacího soudu vyřešena, představuje napadené usnesení odvolacího soudu rozhodnutí, které má po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání proti usnesení odvolacího soudu je přípustné podle ustanovení 238a odst. 1 písm. b), § 238a odst. 2 a § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Po přezkoumání usnesení odvolacího soudu ve smyslu ustanovení 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), Nejvyšší soud ČR dospěl k závěru, že dovolání není opodstatněné.

Podle ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. žalobou pro zmatečnost účastník může napadnout pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu, kterým bylo řízení skončeno, jestliže účastník řízení neměl procesní způsobilost nebo nemohl před soudem vystupovat (§ 29 odst. 2 o. s. ř.) a nebyl řádně zastoupen.

V řízení ve věcech péče o nezletilé (§ 176 a násl. o. s. ř.) je účastníkem řízení též nezletilé dítě, kterého se předmět řízení týká (srov. § 94 odst. 1 o. s. ř.). Nezletilé dítě nemá (srov. 20 občanského soudního řádu, ve znění účinném do 30. 6. 2002, a nyní § 20 odst. 1 o. s. ř.) v tomto řízení způsobilost samostatně jednat (procesní způsobilost), a proto musí být v řízení zastoupeno. Zástupcem nezletilého dítěte jsou především jeho rodiče (srov. § 36 zákona o rodině) jestliže však může dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem (jako je tomu právě v řízení ve věcech péče o nezletilé děti), nemůže nezletilé dítě zastoupit žádný z rodičů a soud mu ustanoví opatrovníka, který bude nezletilé dítě v řízení zastupovat (srov. § 37 zákona o rodině).

V případě, že soud věc projedná a rozhodne o ní, aniž by byl řádně zastoupen účastník řízení, který neměl procesní způsobilost, nastala tu nepochybně újma na procesních právech, k níž došlo v důsledku nesprávného postupu soudu v průběhu řízení. Z povahy této újmy vyplývá, že se jí může dovolávat jen ten účastník řízení, v jehož procesněprávních poměrech nastala a který má za to, že mu nebylo za řízení umožněno - vzhledem k tomu, že nemohl samostatně jednat před soudem - ani prostřednictvím zástupce řádně vykonávat procesní práva a plnit procesní povinnosti.

V posuzované věci otec spatřuje naplnění zmatečnosti podle ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. v tom, že v řízení nebyl řádně zastoupen nezletilý V. P., který nemá procesní způsobilost.

Tvrzená zmatečnost se tedy netýká procesněprávních poměrů dovolatele, ale jiného účastníka řízení k uplatnění této zmatečnosti tedy otec není - jak vyplývá z výše uvedeného - subjektivně legitimován a již z tohoto důvodu nemohla být žaloba pro zmatečnost důvodná.

S názorem otce, že nezletilý V. P. nebyl v původním řízení řádně zastoupen, neboť jeho opatrovníkem byl ustanoven býv. Okresní úřad v B., který byl vůči otci "podjatý", nelze souhlasit.

Opatrovník účastníka řízení je jeho zástupcem na základě rozhodnutí soudu a je povinen vykonávat procesní práva účastníka řízení a plnit jeho procesní povinnosti v souladu se zájmy jím zastupovaného účastníka řízení. Zákon nestanoví - stejně jako je tomu u zástupců účastníků řízení na základě zákona nebo plné moci - jako předpoklad pro výkon této funkce, aby opatrovník účastníka řízení byl nepodjatý vůči ostatním účastníkům. Takový požadavek by ostatně byl absurdní, neboť je zřejmé, že opatrovník při zastupování účastníka se za řízení může dostat a zpravidla také dostává do střetu s jinými účastníky řízení, jejichž zájmy a postoje za řízení jsou odlišné od zájmů jím zastupovaného účastníka řízení. Jestliže opatrovník účastníka řízení vystupuje za řízení "podjatě" vůči ostatním účastníkům řízení, nelze z tohoto úspěšně dovozovat, že by účastníka řízení nezastupoval řádně.

Uvedené platí i v případě, že v řízení ve věci péče o nezletilé byl ustanoven opatrovníkem nezletilého dítěte v souladu s ustanoveními § 37 odst. 2 věty druhé zákona o rodině a § 17 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb. (ve znění účinném v době původního řízení) okresní úřad. V řízení ve věcech péče o nezletilé děti rozhoduje soud, který je povinen své rozhodnutí přijmout v souladu se zákonem, aniž by byl vázán nejen názory účastníků řízení, ale i jejich zástupců nebo opatrovníků. Domníval-li se otec, že Okresní úřad v B. jako opatrovník nezletilého V. P. v původním řízení sděloval soudu vůči němu zaujatá stanoviska a zprávy, měl a mohl v původním řízení tvrdit skutečnosti a navrhnout důkazy, kterými by jeho, z pohledu otce "podjatá" sdělení, vyvrátil. Jestliže otec tak neučinil nebo neměl-li se svými názory a námitkami v původním řízení úspěch, nelze nyní úspěšně tvrdit, že jiný účastník (nezletilý V. P.) nebyl za řízení řádně zastoupen.

Z uvedeného vyplývá, že usnesení odvolacího soudu je z hlediska uplatněných dovolacích důvodů správné. Protože nebylo zjištěno, že by usnesení odvolacího soudu bylo postiženo některou z vad, uvedených v ustanovení § 229 odst. 1 o. s. ř., § 229 odst. 2 písm. a) a b) o. s. ř. nebo v § 229 odst. 3 o. s. ř. anebo jinou vadou, která by mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, Nejvyšší soud České republiky dovolání otce podle ustanovení § 243b odst. 2 části věty před středníkem o. s. ř. zamítl.

7. Opatrovník

II. ÚS 629/04

> Ústavní soud nemá pochybnosti o tom, že soud prvního stupně splnil řádně zákonnou povinnost vyhledávací. Použil jak před vlastním ustanovením opatrovníka stěžovatelce, tak i poté, dostatečně svých možností k tomu, aby relevantní skutečnosti o pobytu stěžovatelky získal. Podmínky pro ustanovení opatrovníka stěžovatelce tudíž byly ve smyslu § 29 odst. 3 o.s.ř. dány, což nebylo zpochybněno ani následnými tvrzeními a navrženými důkazy stěžovatelky.

Pokud byl soudem ustanoven jako opatrovník justiční čekatel, který je zaměstnán u téhož soudu, pak tento postup správným shledat nelze. Jak bylo v dřívějších rozhodnutích Ústavním soudem dovozeno, bylo především na místě zjistit, zda stěžovatelku nemůže zastupovat osoba jí příbuzná. Opatrovník je osobou, která má v řízení hájit práva a oprávněné zájmy účastníka, kterého zastupuje. Při ustanovení opatrovníka je proto třeba přísně vážit, aby nedošlo ke kolizi zájmů zástupce a zastoupeného. Nelze očekávat, že podřízený pracovník soudu jako opatrovník účastníka řízení ve věci řešené tímtož soudem, bude brojit proti postupu a rozhodnutí soudu.

Funkce opatrovníka byla vytvořena proto, aby byly do důsledku hájeny zájmy nepřítomného účastníka řízení, tak, jak by takovou povinnost plnil smluvní zástupce. Pokud má účastník řízení svého zvoleného zástupce, odpovídá za jeho volbu a za jeho konkrétní kroky v řízení tento účastník sám. Pokud však opatrovníka, coby zástupce účastníka řízení ustanoví soud, odpovídá za to, že opatrovník bude hájit práva a oprávněné zájmy účastníka řízení. Má přitom povinnost zprostit opatrovníka jeho funkce pokud zjistí, že opatrovník svoji funkci v řízení buďto nevykonává fakticky vůbec (jako v posuzovaném případě), anebo zcela nedostatečně. Postup, kdy je soudem ustanoven a poté tolerován zcela nečinný opatrovník, je nepřijatelným formalismem, který ve svém důsledku popírá právo nepřítomného účastníka na spravedlivé řízení. <

Ústavní soud

rozhodl v senátu o ústavní stížnosti J. G., zastoupené Mgr. V. B., LL.M., advokátkou, směřující proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci, ze dne 16. 8. 2004, č. j. 29 Co 440/2004-132, a rozsudku Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 22. 12. 2003, č. j. 5 C 249/2001-97, za účasti 1) Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočka v Liberci, a 2) Okresního soudu v Jablonci nad Nisou, jako účastníků řízení, a 1) J. M., a 2) L. M., obou zastoupených JUDr. M. V., advokátem, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci, ze dne 16. 8. 2004, č. j. 29 Co 440/2004-132, a rozsudek Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 22. 12. 2003, č. j. 5 C 249/2001-97, se zrušují.

Odůvodnění

Ústavní stížností, podanou k poštovní přepravě dne 5. 11. 2004, se stěžovatelka domáhá zrušení usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci, ze dne 16. 8. 2004, č. j. 29 Co 440/2004-132, a rozsudku Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 22. 12. 2003, č. j. 5 C 249/2001-97. Tvrdí, že jimi byla porušena její základní práva podle čl. 37 odst. 3, a 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina").

Stěžovatelka rekapituluje řízení, v němž šlo o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k nemovitostem, a tvrdí, že o řízení před soudem prvního stupně se dozvěděla až na základě výzvy vedlejších účastníků řízení, aby předmětné nemovitosti vyklidila. Teprve poté požádala soud o doručení rozsudku, k čemuž došlo 11. 3. 2004. Souhlasí s tím, že v období od 18. 6. 2001 do 21. 6. 2002 pobývala mimo území České republiky. Od posledně uvedeného data se však převážně zdržuje na adrese svého trvalého bydliště. Obecný soud podle jejího názoru nezajistil spravedlivou ochranu jejím oprávněným zájmům, neboť za neznámý pobyt účastníka řízení nelze považovat stav, kdy je tento účastník řízení jen po omezenou dobu nepřítomen, a to i když po tuto dobu není jeho adresa přesně známá. Přitom obecný soud pobyt stěžovatelky rozhodně neprošetřil dostatečně. Vystupování opatrovníka, který jí byl soudem ustanoven, považuje za ryze formální, neboť se nijak neohradil proti pětileté lhůtě k vyplacení náhrady za její spoluvlastnický podíl a nenavrhl ani úročení přiznané náhrady. Obecný soud se přitom vůbec nezabýval možností vyhledat opatrovníka stěžovatelky z okruhu osob jí blízkých, například její matky V. G. Má tedy zato, že jí nebyla poskytnuta relevantní příležitost vyjádřit se k prováděným důkazům, navrhopvat důkazy, uvádět rozhodné skutečnosti, vyjadřovat se k dokazování a ke skutkové a právní stránce věci. Svůj názor opírá i o nález Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 559/2000.

Ústavní soud vyzval všechny účastníky řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili.

Krajský soud v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci, se odvolal na odůvodnění rozhodnutí obecných soudů a navrhl zamítnutí ústavní stížnosti.

Okresní soud v Jablonci nad Nisou rekapituloval řízení a označil ústavní stížnost za nedůvodnou.

Vedlejší účastníci řízení namítají, že ústavní stížnost byla podána opožděně. Zároveň nesouhlasí s tvrzením stěžovatelky, že se od 21. 6. 2002 zdržovala na adrese svého trvalého bydliště, neboť je to v rozporu se zprávou Policie České republiky, Obvodního oddělení v Ústí nad Labem - Střekově, ze dne 17. 12. 2002, vydané k žádosti Okresního soudu v Jablonci nad Nisou. Nesouhlasí ani s jejím tvrzením, že o soudním řízení se dozvěděla po vydání rozsudku ve věci samé z výzvy vedlejších účastníků k vyklizení nemovitosti, neboť o podání žaloby ve věci byla z jejich strany informována již před svým odjezdem do zahraničí. Konečně označili postup soudu prvního stupně i postup opatrovníka stěžovatelky za správný. Navrhli odmítnutí ústavní stížnosti a žádali o přiznání náhrady nákladů řízení před Ústavním soudem.

Ústavní soud se jako vždy musel nejdříve zabývat otázkou, zda jsou splněny všechny formální náležitosti ústavní stížnosti. V této fázi, i s ohledem na námitku vedlejších účastníků řízení, zejména zkoumal, zda byla dodržena lhůta pro její podání, resp. zda je ústavní stížnost přípustná. Lhůta pro podání ústavní stížnosti počíná dnem doručení rozhodnutí o posledním prostředku, který zákon k ochraně práva poskytuje a není-li takového prostředku, dnem, kdy došlo ke skutečnosti, která je předmětem ústavní stížnosti. V daném případě je zásadním důvodem ústavní stížnosti

skutečnost, že stěžovatelce byl ustanoven opatrovník a nebylo s ní dále jednáno. Odvolání proti napadenému rozsudku nebylo opatrovníkem Mgr. M. S. podáno, a bylo podáno až samotnou stěžovatelkou poté, co vyhotovení rozsudku soudu prvního stupně fyzicky obdržela. O existenci rozsudku se přitom měla dozvědět v důsledku výzvy vedlejších účastníků ze dne 1. 3. 2004, aby předmětné nemovitosti vyklidila. Rozsudek jí pak byl na její žádost doručen 11. 3. 2004 a stěžovatelka proti němu 25. 3. 2004 podala odvolání. Následovalo usnesení soudu prvního stupně, kterým bylo odvolání pro opožděnost odmítnuto, a poté usnesení odvolacího soudu, kterým posledně uvedené usnesení soudu prvního stupně potvrdil. V šedesátidenní lhůtě po doručení usnesení odvolacího soudu byla podána ústavní stížnost. S ohledem na shora popsanou situaci Ústavní soud ústavní stížnost přijal k meritornímu přezkoumání, jelikož stěžovatelka vyčerpala všechny prostředky, poskytnuté zákonem k ochraně svého práva předtím, než se obrátila na Ústavní soud. Podstatou ústavní stížnosti je, zda soud prvního stupně postupoval správně, když stěžovatelce ustanovil opatrovníka, a od toho se pak odvíjí i otázka, zda bylo odvolání stěžovatelkou podáno opožděně či nikoliv.

Z připojeného spisu Okresního soudu v Jablonci nad Nisou, sp. zn. 5 C 249/2001, Ústavní soud zjistil, že se vedlejší účastníci řízení domáhali žalobou ze dne 22. 8. 2001 zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k domu a pozemkům v katastrálním území Rýnovice, jejichž byli spolu se stěžovatelkou podílovými spoluvlastníky, a to každý jednou polovinou. Rozsudkem Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 22. 12. 2003, č. j. 5 C 249/2001-97, bylo uvedené podílové spoluvlastnictví k nemovitostem zrušeno a nemovitosti byly přikázány do společného jmění vedlejších účastníků řízení. Zároveň bylo vedlejším účastníkům řízení uloženo, aby společně a nerozdílně do pěti let od právní moci rozsudku zaplatili stěžovatelce 1.200.000 Kč. Proti rozsudku podala sama stěžovatelka 25. 3. 2004 odvolání, které bylo usnesením Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 21. 4. 2004, č. j. 5 C 249/2001-115, odmítnuto jako opožděné. K odvolání stěžovatelky bylo toto usnesení potvrzeno usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci, ze dne 16. 8. 2004, č. j. 29 Co 440/2004-132.

Ve vztahu k důvodům, pro které došlo k ustanovení opatrovníka bylo zjištěno, že se soud prvního stupně pokusil zásilkou z 20. 9. 2001 doručit stěžovatelce žalobu. Tato zásilka se vrátila zpět s poštovní relací, že nebyla vyžádána, a že se adresát zdržuje mimo území České republiky. Poté bylo požádáno obvodní oddělení Policie České republiky, Ústí nad Labem - Střekov, o sdělení, zda se stěžovatelka na své adrese zdržuje. Policejní orgán dopisem z 1. 11. 2001 sdělil, že se stěžovatelka na uvedené adrese v současnosti zdržuje. Dopisem z 5. 12. 2001 však na výzvu k doručení předvolání k soudnímu výslechu tentýž policejní orgán sdělil, že se stěžovatelka dlouhodobě zdržuje mimo republiku. V důsledku toho soud prvního stupně usnesením ze dne 12. 12. 2001 řízení přerušil do návratu stěžovatelky z ciziny, a návrh vedlejších účastníků na pokračování v řízení usnesením z 18. 2. 2002 zamítl. K odvolání vedlejších účastníků řízení odvolací soud toto usnesení soudu změnil tak, že rozhodl o pokračování v řízení. Vytkl přitom soudu, že nezjišťoval adresu stěžovatelky v cizině a délku jejího tamějšího pobytu, a naznačil postup podle § 29 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb. , občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "o. s. ř."). Na to shora uvedený policejní orgán na výzvu soudu prvního stupně dopisem ze dne 21. 6. 2002 sdělil, že od matky stěžovatelky, paní E. G., bylo zjištěno, že se stěžovatelka zdržuje na jí neznámé adrese ve Velké Británii, a do místa trvalého pobytu by se měla vrátit asi za jeden rok. Usnesením ze dne 25. 6. 2002 byl stěžovatelce podle § 29 odst. 3 o.s.ř. ustanoven opatrovníkem Mgr. M. S., justiční čekatel u Okresního soudu v Jablonci nad Nisou. Dlužno dodat, že soud ještě i z dopisu shodného policejního orgánu ze dne 17. 12. 2002 zjistil, že v té době neměl na adrese stěžovatelky bydlet nikdo, že její současný pobyt není znám, a že rodina stěžovatelky měla dle sousedů bydlet v Praze. Ze sdělení

Ministerstva vnitra ze dne 14. 3. 2003 přitom soud zjistil, že je stěžovatelka hlášena k trvalému pobytu na adrese Mezistanice 153, Ústí nad Labem. Konečně když stěžovatelka žádala o zaslání "kopie rozsudku" uvedla jako svoji adresu S. 153, Ústí nad Labem, a nikoliv adresu svého trvalého pobytu.

Ústavní stížnost je zčásti důvodná. Ústavní soud se problematikou ustavení opatrovníka soudem podle § 29 odst. 3 o. s. ř. již zabýval, např. v řízeních, vedených pod sp. zn. I. ÚS 559/2000, sp. zn. II. ÚS 565/03, a sp. zn. II. ÚS 351/04 (vše in <http://www.judikatura.cz/>). I když skutkové okolnosti zkoumaného případu jsou poněkud jiné než v uvedených kauzách, podstata věci je obdobná. Ústavní soud proto opětovně zdůrazňuje, že i nepřítomnému účastníkovi soudního řízení musí být zajištěna ochrana jeho zájmů i základních práv. Funkce opatrovníka nebyla zákonem stanovena, aby usnadňovala činnost soudu tím, že má kam odesílat písemnosti. Byla vytvořena proto, aby byly do důsledku hájeny zájmy nepřítomného, tak, jak by takovou povinnost plnil smluvní zástupce.

Ústavní soud nemá pochybnosti o tom, že soud prvního stupně splnil řádně zákonnou povinnost vyhledávací. Ustanovení opatrovníka stěžovatelce předcházelo potřebné šetření o tom, zda jsou dány předpoklady pro postup v řízení, či zda není možno použít jiné opatření. O tom, že pobyt stěžovatelky od září 2001 do března 2004 nebyl soudu znám, aniž by mu bylo známo, kdy přesně se má stěžovatelka na adrese svého trvalého pobytu znovu nacházet, není žádných pochyb. Soud prvního stupně použil jak před vlastním ustanovením opatrovníka stěžovatelce, tak i poté, dostatečně svých možností k tomu, aby relevantní skutečnosti o pobytu stěžovatelky získal. Podmínky pro ustanovení opatrovníka stěžovatelce tudíž byly ve smyslu § 29 odst. 3 o. s. ř. dány, což nebylo zpochybněno ani následnými tvrzeními a navrženými důkazy stěžovatelky.

Pokud byl soudem ustanoven jako opatrovník justiční čekatel, který je zaměstnán u téhož soudu, pak tento postup správným shledat nelze. Jak bylo ve shora uvedených dřívějších rozhodnutích Ústavním soudem dovozeno, bylo především na místě zjistit, zda stěžovatelku nemůže zastupovat osoba jí příbuzná, např. matka E. G., kterou v souvislosti se zjišťováním pobytu stěžovatelky na výzvu soudu kontaktoval policejní orgán (čl. 50 soudního spisu). Vzhledem k tomu, že následně se matka stěžovatelky sama označila, byť před jiným orgánem a v jiné souvislosti, zástupkyní své dcery (čl. 111 soudního spisu), je možné předpokládat, že by se svým ustanovením opatrovníčí stěžovatelky mohla souhlasit.

Také je nutno při ustanovení opatrovníka přísně vážit, aby nedošlo ke kolizi zájmů zástupce a zastoupeného. Opatrovník je osobou, která má v řízení hájit práva a oprávněné zájmy účastníka, kterého zastupuje. Toho daný opatrovník vzhledem ke svému pracovnímu zařazení - jednalo se o pracovníka téhož soudu, který o věci rozhodoval - ostatně ani nebyl schopen. Nelze totiž souhlasit s názorem odvolacího soudu, že vhodnost jeho osoby je dána tím, že se jedná o osobu s právním vzděláním bez poměru k účastníkům řízení. Odvolací soud se totiž, stejně jako soud prvního stupně, nezabýval poměrem opatrovníka k soudu samotnému. Podle názoru Ústavního soudu je spíše těžko představitelné, aby pracovník soudu v postavení opatrovníka účastníka řízení ve věci řešené tímtož soudem, jakkoliv brojil proti postupu a rozhodnutí soudu. Naopak je v takovém případě velmi pravděpodobný konflikt mezi zájmem zaměstnavatele opatrovníka (a tím i jeho samotného) na co nejrychlejší skončení věci, a zájmem účastníka řízení, kterého má zastupovat, na plném zachování jeho práv a oprávněných zájmů. Proto je praxe, kdy jsou opatrovníky účastníků řízení ustanovováni pracovníci soudu, který o věci rozhoduje, v naprostém rozporu s ústavními zásadami, kterých má být ustanovením opatrovníka nepřítomnému účastníkovi řízení dosaženo.

Nedosti na tom. V posuzovaném případě se opatrovník nezúčastnil ani jednoho ze dvou ústních jednání (4. 11. 2002 a 22. 12. 2003), přičemž z prvního se ani neomluvil. Není patrné, že by se seznámil se spisem, ale rozhodně nepodal žádné vyjádření k žalobě či k provedenímu dokazování, ani opravný prostředek proti rozsudku. Proto se ustanovení osoby opatrovníka ve zkoumaném případě jeví Ústavnímu soudu jako zcela formální. Soud, který opatrovníka ustanovil, přitom zjevně nedostal všem povinnostem, které při jeho ustanovení a "udržování" ve funkci měl. Jak bylo shora řečeno byla funkce opatrovníka vytvořena proto, aby byly do důsledku hájeny zájmy nepřítomného účastníka řízení, tak, jak by takovou povinnost plnil smluvní zástupce. Pokud má účastník řízení svého zvoleného zástupce, odpovídá za jeho volbu a za jeho konkrétní kroky v řízení tento účastník sám. Pokud však opatrovníka, coby zástupce účastníka řízení ustanoví soud, odpovídá za to, že opatrovník bude hájit práva a oprávněné zájmy účastníka řízení. Má přitom povinnost zprostit opatrovníka jeho funkce pokud zjistí, že opatrovník svoji funkci v řízení buďto nevykonává fakticky vůbec (jako v posuzovaném případě), anebo zcela nedostatečně. Postup, kdy je soudem ustanoven a poté tolerován zcela nečinný opatrovník, je totiž zcela nepřijatelným formalismem, který ve svém důsledku zcela popírá právo nepřítomného účastníka na spravedlivé řízení.

Jakkoliv si Ústavní soud uvědomuje možnou obtížnost a problematičnost řešení obdobných situací, nelze obecný soud vyvázat z ústavní povinnosti zajistit spravedlivou ochranu oprávněným zájmům účastníků řízení. Obecné soudy totiž mají možnost ustanovit jako opatrovníka nepřítomným účastníkům řízení vedle osob příbuzných a známých i advokáty, notáře, či samosprávné celky, jako osoby zcela nezávislé jak na ostatních účastnících řízení, tak na soudu samotném.

Jelikož v daném případě Ústavní soud ze shora vyložených důvodů zjistil, že ustanovením opatrovníka stěžovatelce došlo k porušení čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny, a čl. 90 Ústavy České republiky (dále jen "Ústava"), stěžovatelce v plném rozsahu vyhověl a napadené rozhodnutí zrušil, podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon"). Pokud se vedlejší účastníci řízení domáhali přiznání náhrady nákladů řízení, tak pro to v souladu s § 63 zákona nebyl shledán Ústavním soudem žádný prostor.

Pouze pro úplnost zbývá doplnit, že podstatou sporu samotného se Ústavní soud nezabýval, neboť mu to nepřislouší. Posouzení otázky, zda mělo být zrušeno podílové spoluvlastnictví a komu měly být nemovitosti přikázány do výlučného vlastnictví, stejně jako to, zda náhrada byla stěžovatelce přiznána ve správné výši a se správnou splatností, spadá podle čl. 90 věta první Ústavy do výlučné pravomoci soudu, na kterém tedy bude, aby znovu za dodržení veškerých ústavně zaručených základních práv a svobod účastníků řízení věc posoudil a rozhodl.

Poučení:

Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 31. března 2005

8. Společenství v rozepři

Samostatný společník (§ 91 odst. 1 o.s.ř.), který nepodal odvolání, není oprávněn podat dovolání proti usnesení, jímž odvolací soud zastavil řízení o odvolání podaném jiným účastníkem řízení.¹

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2000, sp. zn. 20 Cdo 1715/98
SJ 13/2001

Z odůvodnění.

Odvolací soud zastavil řízení o odvolání druhé žalované, neboť dospěl k závěru, že odvolání trpí vadami, pro něž nelze v řízení pokračovat, a které odvolatelka neodstranila, ačkoli k tomu byla postupy podle § 43 o.s.ř. vyzvána. Vycházel také z toho, že odvolání prvním žalovaným podáno nebylo, resp. že za takové nelze (vzhledem k jeho obsahu) pokládat odvolání žalované druhé, a na tom nemůže ničeho změnit ani plná moc, kterou první žalovaný měl k podání odvolání druhou žalovanou pověřit.

Žalovaní (oba zastoupeni advokátem) včas podané dovolání odůvodnili námitkou nesprávného právního posouzení věci. Podle jejich mínění odvolání, byť postrádalo odůvodnění, netrpělo vadami, jež by mohly způsobit jeho neprojednatelnost, neboť takovými není ani neuvedení důvodů ani nedostatek formulace toho, čeho se odvolatel domáhá. Nedostatek podstatné náležitosti, jíž je vymezení rozsahu dovolání, pak byl zhojen následným podáním zástupce žalovaných, v němž se uvádí, že odvolání směřuje proti všem výrokům rozsudku soudu prvního stupně. Dovolatelé jsou přesvědčeni, že odvolání bylo procesním úkonem jich obou, a to především proto, že představují nerozdílné společenství; jejich vzájemná dohoda a pověření jednoho druhým (k jeho podání) bylo učiněno pouze z opatrnosti.

Žalobkyně ve vyjádření k dovolání vyslovila názor, že je nedůvodné, a navrhl, aby bylo zamítnuto.

Dovolání je podle § 238a odst. 1 písm. f) o.s.ř. přípustné, neboť směřuje proti usnesení, kterým bylo odvolací řízení zastaveno, a byl jím uplatněn způsobilý dovolací důvod, uvedený v § 241 odst. 3 písm. d) o.s.ř. ; jím je dovolací soud (s výjimkou vad řízení vyjmenovaných v § 237 odst. 1 o.s.ř. a jiných vad, jestliže mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci) v dovolacím přezkumu vázán (§ 242 odst. 3 o.s.ř.).

Posouzení důvodnosti dovolání (z pohledu tohoto dovolacího důvodu resp. vad podle § 242 odst. 3 o.s.ř.) logicky předchází otázka, zda dovolání je přípustné (a tím zda věcný přezkum je vůbec možný); výše dovozená přípustnost na základě ustanovení § 238a odst. 1 písm. f) o.s.ř. vystihuje pouze objektivní stránku přípustnosti, která se zásadně (s modifikací dovolání přípustného podle ustanovení § 239 odst. 2 o.s.ř.) neváže na konkrétního účastníka. Má však i stránku subjektivní,

¹ Poznámka: § 243b odst.1 o.s.ř ve znění účinném do 31.12.2000.

kteřou nelze přehlédnout; ne každý účastník, případně jeho právní nástupce (§ 240 odst. 1 o.s.ř.), je k podání dovolání (subjektivně) legitimován.

Subjektivní přípustnost dovolání vystihuje otázku určení toho, kdo je v daném případě oprávněn - ve smyslu ustanovení § 243b odst. 4 a § 218 odst. 1 písm. b) o.s.ř. - dovolání, jež je objektivně přípustné, podat. Odpověď na ni reflektuje stav procesní újmy, jež nastává v osobě jen určitého (některého) účastníka, a který se projevuje v poměření nejpříznivějšího výsledku, který odvolací soud pro účastníka mohl založit svým rozhodnutím, a výsledku, který svým rozhodnutím skutečně založil. Z povahy dovolání jakožto opravného prostředku plyne, že oprávnění je podat (subjektivní přípustnost) svědčí účastníku, v jehož neprospěch toto poměření vyznívá, je-li způsobená újma na základě dovolání odstranitelná tím, že dovolací soud napadené rozhodnutí zruší.

Dovolání prvního žalovaného není přípustné.

Podle § 41 odst. 2 o.s.ř. každý úkon soud posuzuje podle jeho obsahu, i když je nesprávně označen; to samozřejmě platí i o procesním úkonu, jímž je odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně.

Posouzení procesního úkonu podle obsahu však neumožňuje, aby byl určitému a srozumitelnému úkonu přikládán jiný než účastníkem vyjádřený smysl. Každý procesní úkon je nutno posuzovat z objektivního hlediska, to jest podle toho, jak byl navenek projeven, nikoli podle toho, zda případně mezi projeveným procesním úkonem a vnitřní vůlí jednajícího je skutečný souhlas. Ani podstatný omyl účastníka mezi tím, co projevil, a tím, co projevit chtěl, nemá na procesní úkon a jeho účinnost žádný vliv (srov. kupř. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29.5.1997, sp. zn. 2 Cdon 1646/96, uveřejněné v časopise Soudní judikatura pod č. 69/1997).

Stejně tak vnitřní dohoda účastníků, stojících na jedné procesní straně, jakož i v těchto vnitřních poměrech učiněné pověření k procesnímu úkonu jednoho druhým (které dovolatelé tvrdí), jsou pro posouzení otázky, kdo podal odvolání, bez významu. Rozhodné je toliko to, co plyne z jeho projeveného obsahu; zde pak není pochyb, že odvolání podala (výlučně) dovolatelka druhá (srov. text "odvolávám se tímto, jakožto druhý odpůrce...").

Dovolatelé se mýlí i v názoru, že představují nerozlučné společenství (§ 91 odst. 2 o.s.ř.).

Zatímco v ustanovení § 91 odst. 1 o.s.ř. jde o tzv. společenství samostatné, jež je charakterizováno zejména tím, že práva a povinnosti každého společníka lze (a je třeba) posuzovat nezávisle od posouzení práv či povinností společníků ostatních, ustanovení § 91 odst. 2 o.s.ř. upravuje tzv. společenství nerozlučné. O nerozlučné společenství jde tam, kde se účinek rozsudku musí vztahovat na všechny společníky, tedy tam, kde práva a povinnosti účastníků, o něž v řízení jde, jsou nedílné povahy (ohledně všech společníků lze vydat jediné rozhodnutí, a to pro všechny buď příznivé nebo nepříznivé). Pouze v případě nerozlučného společenství se uplatní zásada, že úkony jednoho ze společníků platí i pro ostatní.

Pro posouzení, zda se jedná o samostatné nebo nerozlučné společenství je rozhodná povaha předmětu řízení, jež vyplývá z hmotného práva; platí, že tam, kde hmotné právo neumožňuje, aby předmět řízení byl projednán samostatně vůči každému společníkovi, jde o společenství nerozlučné. Předmětem daného řízení je však nárok z tvrzených smluv o půjčce peněz, kde tato podmínka splněna zjevně není; ve vztahu ke každému z dovolatelů je nárokem samostatným, proti kterému

mohou vznést samostatné námitky (kupř. jeden může namítnout, že smlouvu uzavřel výlučně druhý, že svůj díl splnil, a pod.), a vůči každému z nich může být samostatně (a navzájem odlišně) i rozhodnuto.

Nemají-li účastníci postavení nerozlučných společníků, neuplatní se dobrodiní suspenzivního účinku odvolání, podaného jen jedním z nich, upraveného v § 206 o.s.ř. (a potažmo úpravy rozsahu odvolacího přezkumu podle § 212 o.s.ř.), v poměrech účastníka druhého, a není-li zde jiný důvod podle § 206 o.s.ř. , druhý účastník se účastníkem řízení odvolacího nestane.

Samostatný společník (§ 91 odst. 1 o.s.ř.) je přitom oprávněn podat odvolání jen za svou osobu (a to ostatně i tehdy, dopadnou-li posléze suspenzivní účinky odvolání do poměrů společníků ostatních).

V usnesení ze dne 28.1.1999, sp. zn. 20 Cdo 2069/98, uveřejněném pod č. 38/1999 v časopise Soudní judikatura, dospěl Nejvyšší soud k závěru, že k podání dovolání proti usnesení odvolacího soudu, jímž bylo odvolání odmítnuto podle § 218 odst. 1 písm. b) o.s.ř. jako podané osobou neoprávněnou, je oprávněn pouze odvolatel. Účastník řízení, který nepodal odvolání, k dovolání subjektivně legitimován není (a podal-li je přesto, nemůže být subjektivně přípustné) proto, že usnesením odvolacího soudu mu žádná procesní újma způsobena nebyla; ve smyslu výše podaného výkladu se odvolání druhého samostatného účastníka jeho procesních poměrů nedotklo, a jeho poměry by neovlivnilo ani to, kdyby usnesení odvolacího soudu bylo odstraněno. Totéž platí v případě, odmítl-li soud odvolání podané jen jedním ze samostatných společníků jako opožděné (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31.8.1999, sp. zn. 20 Cdo 381/98, uveřejněné v časopise Soudní judikatura pod č. 18/2000).

Není žádného věcného ani logického důvodu, aby se shodný závěr neuplatnil i v případě, že řízení o odvolání jednoho ze samostatných společníků, které se suspenzivními účinky podle § 206 o.s.ř. nedotklo procesních poměrů společníka druhého, bylo - z důvodů podle § 211 , 43 odst. 1 , 2 o.s.ř. - zastaveno. I zde je dovolání druhého společníka subjektivně nepřípustné, jelikož mu usnesením odvolacího soudu objektivně nemohla být způsobena v dovolacím řízení odstranitelná újma.

Subjektivně nepřípustné dovolání prvního dovolatele coby samostatného společníka, který nepodal odvolání, nemohl Nejvyšší soud než jako podané neoprávněnou osobou odmítnout [§ 243b odst. 4 , § 218 odst. 1 písm. b) o.s.ř.].

Dovolání druhé dovolatelky oproti tomu subjektivně přípustné je, a je i důvodné.

Podle ustanovení § 205 odst. 1 o.s.ř. má být v odvolání vedle obecných náležitostí (§ 42 odst. 4 o.s.ř.) uvedeno, proti kterému rozhodnutí směřuje, v čem je spatřována nesprávnost tohoto rozhodnutí nebo postupu soudu a čeho se odvolatel domáhá.

Náležitost odvolání spočívající v tom, proti kterému rozhodnutí směřuje, se neomezuje vždy jen na individualizaci napadeného rozhodnutí soudu prvního stupně datem jeho vydání (vyhlášení) a jednacím číslem, popřípadě spisovou značkou. Obsahuje-li rozhodnutí více výroků, které jsou ve smyslu ustanovení § 206 odst. 2 o.s.ř. způsobilé samostatně nabýt právní moci, popřípadě jejichž právní moc nebude dotčena, pokud se odvolání týká pouze vedlejších výroků (§ 206 odst. 3 o.s.ř.), musí být v odvolání uvedeno, proti kterým výrokům směřuje, a to tak, aby bylo zřejmé, které z

výroků mají být vyloučeny z přezkumné činnosti odvolacího soudu (srov. ustanovení § 212 odst. 1 o.s.ř.). Pokud bylo některým z výroků napadeného rozhodnutí soudu prvního stupně rozhodnuto o dělitelném plnění (zpravidla o zaplacení peněžité částky), musí též z odvolání vyplývat, v jaké části je tento výrok napaden (tzv. kvantitativní stránka odvolání), neboť odvoláním účastníka směřujícím jen proti části výroku o dělitelném plnění může dojít k tzv. rozštěpení původně jednotného práva na dvě práva se samostatným skutkovým základem (§ 206 odst. 2 o.s.ř.).

Určitost údajů o tom, proti kterému rozhodnutí odvolání směřuje, má ve výše uvedeném smyslu význam především pro otázku vymezení suspenzivního účinku odvolání, a tím i pro vymezení vázanosti odvolacího soudu jeho rozsahem (§ 212 odst. 1 o.s.ř.). Není-li z odvolání zřejmé, jaké části napadeného rozhodnutí se týká odkladný účinek odvolání, ať již by šlo o část oddělitelného předmětu řízení (§ 206 odst. 2 o.s.ř.) či o otázku, zda není napaden jen některý z vedlejších výroků, jde o vadu podání, bez jejíhož odstranění nelze v odvolacím řízení pokračovat; v takovém případě odvolací soud podle ustanovení § 43 odst. 2 o.s.ř. (za podmínek v něm uvedených) a § 211 o.s.ř. odvolací řízení zastaví.

Zákon dále požaduje, aby bylo v odvolání uvedeno, v čem je spatřována nesprávnost napadeného rozhodnutí nebo postupu soudu (a to přesto, že odvolací důvody blíže nevymezuje), a odvolání má též obsahovat údaj o tom, čeho se odvolatel domáhá (to jest zda navrhuje změnu nebo zrušení napadeného rozhodnutí), jímž se vymezuje tzv. kvalitativní stránka odvolání. Pokud je však z odvolání zřejmé, které rozhodnutí a v jakém rozsahu odvolatel napadá, neuvedení údajů o tom, v čem odvolatel spatřuje nesprávnost rozhodnutí nebo postupu soudu prvního stupně, a čeho se domáhá, bránit dalšímu pokračování odvolacího řízení nebude, neboť odvolací soud podle ustanovení § 212 odst. 1 o.s.ř. projedná věc (v mezích, ve kterých se odvolatel domáhá přezkoumání rozhodnutí), aniž by přitom byl důvody odvolání a odvolacími návrhy účastníků (srov. § 212 odst. 3 a 4 o.s.ř.) vázán (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20.10.1998, sp. zn. 21 Cdo 60/90, uveřejněné pod č. 36/1999 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek).

Z toho plyne, že odvolání druhé dovolatelky (v němž toliko označila napadené rozhodnutí a uvedla, že "se odvolává") bylo - a to bez ohledu na jeho doplnění podáním zástupce ze dne 18.12.1997 - vskutku neprojednatelné již proto, že směřovalo proti rozsudku ukládajícímu povinnost k peněžitému, a tedy dělitelnému plnění, jestliže v něm nebylo uvedeno, v jaké části je rozsudek napadán. Nevymezení rozsahu odvolání - ve smyslu uvedeného výkladu - představuje vadu procesního podání, bez jejíhož odstranění v odvolacím řízení pokračovat nelze.

Podle § 43 odst. 1 , 2 o.s.ř. předseda senátu vyzve účastníky, aby nesprávné nebo neúplné podání bylo opraveno nebo doplněno, a poučí je, jak je třeba opravu nebo doplnění provést. Není-li přes tuto výzvu podání opraveno nebo doplněno a v řízení nelze pro tento nedostatek pokračovat, soud řízení zastaví, byl-li účastník o těchto následcích poučen. Tyto postupy se vzhledem k ustanovení § 211 o.s.ř. uplatní i v odvolacím řízení.

Usnesením doručeným dne 22.12.1997 vyzval soud prvního stupně druhou dovolatelku, aby ve lhůtě 10-ti dnů své (blanketní) odvolání doplnila o uvedení údajů, proti kterému výroku napadeného rozsudku směřuje, v čem je spatřována jeho nesprávnost jakož i čeho se odvoláním domáhá. Poučil ji rovněž že nebude-li odvolání v uvedené lhůtě doplněno a nebude-li možno pro tento nedostatek v řízení pokračovat, soud je zastaví. Téhož dne bylo soudu prvního stupně doručeno podání jejího zástupce, v němž k již učiněnému podání uvedl, že jím mínila podat odvolání proti "všem výrokům rozsudku" a požádal, aby "s laskavým svolením soudu" mohl zpracovat řádné

odůvodnění odvolání "v první polovině měsíce ledna" (další podání "doplnění a odůvodnění odvolání odpůrců", je pro věc již bez významu, neboť došlo soudu prvního stupně až poté, co odvolací soud odvolací řízení zastavil). Odvolání, konstatoval odvolací soud v odůvodnění usnesení, neobsahovalo údaje o tom, vůči kterým výrokům rozsudku a kterým jejich částem směřuje, ani o tom, čeho se jím účastník domáhá.

Jestliže soud dospěje k závěru, že podání je ve smyslu § 43 odst. 1 a § 205 odst. 1 o.s.ř. podáním vadným, nepostačí, aby účastníka pouze obecně vyzval k odstranění jeho vad. Z toho, že ustanovení § 43 odst. 1 o.s.ř. váže tuto výzvu na poučení, jak mají být oprava nebo doplnění podání provedeny, vyplývá, že výzva musí obsahovat i konkrétní upozornění na určitou, soudem shledanou, vadu, to jest musí obsahovat sdělení, v čem spočívá, a jakým způsobem má být odstraněna. Jen tehdy, neodstraní-li účastník vadu, k jejímuž odstranění byl takto vyzván, lze uvažovat o splnění podmínek postupu podle § 43 odst. 2 o.s.ř. , vedoucí k zastavení řízení. Naopak zastavení řízení ve smyslu tohoto ustanovení logicky nelze spojovat s tou neodstraněnou vadou (byť objektivně existující), na kterou soud neupozornil (resp. upozornil na vady jiné), nebo ve vztahu ke které nepodal konkrétní poučení o způsobu jejího odstranění (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.1.1997, sp. zn. 2 Cdon 308/96, uveřejněný v časopise Soudní judikatura pod č. 91/1997).

V daném případě však usnesení o zastavení odvolacího řízení tuto nezbytnou vazbu na usnesení soudu prvního stupně, obsahující výzvu podle § 43 odst. 1 o.s.ř. , zjevně postrádá. Zjištění o neodstraněných vadách odvolání, na základě kterých dospěl k závěru, že v odvolacím řízení nelze pokračovat a je nutné je zastavit, učinil totiž odvolací soud v rozhodném směru ve vztahu k okolnosti, na kterou soud prvního stupně nikterak neupozornil; neupozornil a nedal poučení jak odvolání opravit resp. doplnit ohledně vady odvolání, spočívající v neuvedení toho, v jaké části jsou výroky odsuzující k dělitelnému plnění napadány, ačkoli s tímto nedostatkem odvolací soud závěr o neprojednatelnosti odvolání poté spojil. Přitom právě ten (a to jakožto jediný) mohl objektivně k němu vést, jelikož vada, tkvící v nejistotě, které výroky byly odvoláním napadeny, byla již dříve odstraněna, a nedostatek uvedení toho, čeho se účastník domáhá, pokračování v odvolacím řízení nebránila.

Dovoláním napadené usnesení proto neobstojí, neboť odvolací soud vyložené právní závěry pominul, a ustanovení § 43 odst. 1 , 2 o.s.ř. , z něhož vycházel, tím nesprávně vyložil. Namítala-li druhá dovolatelka odvolacímu soudu, že podmínky pro zastavení odvolacího řízení splněny nebyly, uplatnila dovolací důvod podle § 241 odst. 3 písm. d) o.s.ř. . právem.

Vzhledem k tomu nelze usnesení o zastavení odvolacího řízení posoudit (ve smyslu § 243b odst. 1 o.s.ř.) jakožto správné, a Nejvyššímu soudu nezbylo, než je zrušit a vrátit věc tomuto soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 1 a 2 o.s.ř.).

9. Přistoupení dalšího účastníka

Proti usnesení o přistoupení dalšího účastníka do řízení (§ 92 odst. 1 o. s. ř.) je odvolání objektivně přípustné.

Žalovaný je osobou oprávněnou k podání odvolání proti usnesení, jímž soud prvního stupně vyhověl návrhu žalobce na přistoupení dalšího účastníka do řízení na straně žalobce.

Soud nepřipustí přistoupení dalšího účastníka do řízení (§ 92 odst. 1 o. s. ř.) jestliže ten, kdo má do řízení přistoupit, nemá způsobilost být účastníkem řízení (§ 19 o. s. ř.), jestliže by tím ve vztahu k přistoupivšímu účastníku založil nedostatek své pravomoci (§ 7 o. s. ř.), věcné příslušnosti (§ 9 o. s. ř.) nebo překážku věci zahájené (§ 83 o. s. ř.) či překážku věci rozsouzené (§ 159 odst. 3 o. s. ř.). Takovému návrhu nevyhoví soud ani tehdy, jestliže není zřejmé, čeho se žalobce vůči přistoupivšímu účastníku žalobou domáhá (jde-li o přistoupení do řízení na straně žalovaného), nebo čeho se přistoupivší účastník žalobou domáhá vůči žalovanému (jde-li o přistoupení do řízení na straně žalobce), jakož i v případě, že jde o zjevně procesně neekonomický postup.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. května 2001, sp. zn. 29 Odo 232/2001
R 9/2002

Usnesením ze dne 30. 10. 2000 Vrchní soud v Praze odmítl - odkazuje na ustanovení § 92 odst. 1, § 201 a § 218 odst. 1 písm. b) o. s. ř. - odvolání žalovaného proti usnesení ze dne 1. 8. 2000, jímž Krajský soud v Hradci Králové připustil přistoupení dalšího účastníka (O. S. K. Z. B., se sídlem v B., SRN) do řízení na straně žalobce. Podle odvolacího soudu z dispoziční zásady ovládající zahájení sporného řízení vyplývá, že přistoupení dalšího účastníka do řízení může navrhnout pouze žalobce. Navrhne-li žalobce, aby další účastník přistoupil do řízení na jeho straně, může soud tomuto návrhu vyhovět, vyslovila-li s tím tato osoba souhlas (jako tomu bylo i v posuzovaném případě). Souhlas žalovaného nebo jeho stanovisko k návrhu na přistoupení dalšího účastníka nemá právní význam. Právo odvolání pak nepřísluší tomu účastníku, jemuž nebyla rozhodnutím soudu způsobena újma, a žalovanému usnesením soudu prvního stupně žádná újma na jeho právech způsobena nebyla.

Žalovaný (zastoupen advokátem) podal proti usnesení odvolacího soudu včas dovolání, namítaje, že jsou dány dovolací důvody dle § 241 odst. 3 písm. c) a d) o. s. ř., tedy že rozhodnutí vychází ze skutkového zjištění, které nemá v podstatné části oporu v provedeném dokazování (písmeno c)) a spočívá na nesprávném právním posouzení věci (písmeno d)). Konkrétně dovolatel odvolacímu soudu vytýká nesprávnost závěru o tom, že usnesením soudu prvního stupně mu nebyla způsobena žádná újma, jelikož za tu pokládá, že proti nemu nyní namísto jednoho žalobce stojí žalobci dva. Potud dovolatel odkazuje též na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2000, sp. zn. Cdo 511/2000, uveřejněné v časopise Soudní judikatura č. 10, ročník 2000, pod číslem 114, z něž se podává, že okruh účastníků sporného řízení sice určuje žalobce (jak uvedl odvolací soud), toliko však při podání žaloby; později se projevuje - a to právě v rámci institutů podle § 91 odst. 1, 2 o. s. ř. - integrace soudu. Okolnost, že žalovaný „se svému procesnímu postavení nemůže bránit“, se promítá jen do závěru, že podmínkou přístupu do řízení není jeho souhlas, možnost napadnout odvoláním usnesení, jímž soud přístup do řízení připustil, však tím dotčena není. Odtud dovolatel uzavírá, že

jeho dovolání mělo být posuzováno věcně, a opakuje argument z odvolání, totiž že důvody pro přistoupení dalšího žalobce nejsou dány. Akcentuje přitom, že z žalobcova podání plyne, že nový účastník je jeho procesním nástupcem, takže není tvrzeno, že by nový účastník měl být aktivně věcně legitimován vedle původního žalobce, ale místo něj. Žalobce navíc nečiní návrh, jak by ve věci samé mělo být po přistoupení dalšího účastníka rozhodnuto (zda plnění má být přiznáno oběma žalobcům nebo jen jednomu a kterému z nich). Dovolatel je za této situace přesvědčen, že odpovídajícím procesním institutem vyjadřujícím žalobcovo tvrzení je nikoli přistoupení dalšího účastníka do řízení (§ 92 odst. 1 o. s. ř.), nýbrž záměna žalobce (§ 92 odst. 2 o. s. ř.). Jestliže žalobce takový návrh neučinil, nemělo být přistoupení dalšího účastníka do řízení povoleno. Proto dovolatel požaduje, aby Nejvyšší soud napadené usnesení zrušil.

Podle bodu 17., hlavy první, části dvanácté, zákona č. **30/2000 Sb.**, kterým se mění zákon č. **99/1963 Sb.**, občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů se projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (to jest podle občanského soudního řádu ve znění účinném před 1. 1. 2001).

Dovolání je přípustné podle § 238a odst. 1 písm. e) o. s. ř. (nikoli tedy dle ustanovení § 238a odst. 1 písm. f) o. s. ř., o něž výslovně opírá přípustnost dovolání žalovaný) a je i důvodné.

Nejvyšší soud usnesení odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Dovolací soud přihlíží z úřední povinnosti k vadám vyjmenovaným v § 237 odst. 1 o. s. ř. (tzv. „zmatečností“) a (je-li dovolání přípustné) k jiným vadám řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci; jinak je vázán uplatněným dovolacím důvodem, včetně toho, jak jej dovolatel obsahově vymezil (§ 242 odst. 1 a 3 o. s. ř.). Vady řízení nebyly v dovolání namítány a z obsahu spisu se nepodávají, takže se Nejvyšší soud zabýval dovolatelem uplatněnými dovolacími důvody.

Dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. c) o. s. ř. zjevně dán není, když dovolatel ani neuvádí, jaké „zjištění“ odvolacího soudu nemá „v podstatné části“ oporu v provedeném dokazování, a logicky takové tvrzení soudu ani nabídnout nemůže, jelikož označený dovolací důvod se pojí s dokazováním skutečností mezi účastníky sporných (se zjišťováním skutkového stavu) a jeho výsledek se promítá v rozhodnutí o věci samé. Zkoumání, zda žalovaný byl osobou oprávněnou k podání odvolání proti usnesení o přistoupení dalšího účastníka do řízení na straně žalobce (jež nemá ani povahu rozhodnutí o věci samé), však zjišťováním skutkového stavu věci není.

Zbývá zhodnotit správnost právního posouzení věci odvolacím soudem. Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Podle ustanovení § 92 odst. 1 o. s. ř. může soud na návrh účastníka připustit, aby do řízení přistoupil další účastník; souhlasu toho, kdo má takto do řízení vstoupit, je třeba, jestliže má

vystupovat na straně navrhovatele.

Nejvyšší soud pak již v usnesení citovaném dovolatelem (sp. zn. 20 Cdo 511/2000), jakož i v usnesení ze dne 31. 8. 1999, sp. zn. 20 Cdo 211/99, uveřejněném v časopise Soudní judikatura č. 2, ročník 2000, pod číslem 19, vysvětlil, že proti usnesení, jímž soud rozhodl o návrhu na připuštění dalšího účastníka do řízení, je odvolání objektivně přípustné, neboť to občanský soudní řád v § 202 odst. 2 ani v jiném svém ustanovení nevylučuje.

Právo odvolání však přísluší pouze tomu účastníku, jemuž byla rozhodnutím soudu způsobena v jeho právech určitá (byť nepatrná) újma odstranitelná tím, že odvolací soud toto rozhodnutí zruší; teorie procesního práva hovoří o tzv. subjektivní přípustnosti odvolání (srov. např. též důvody usnesení nejvyššího soudu uveřejněného pod číslem **3/2000** Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2000, sp. zn. 2 Cdon 1648/97, uveřejněné v časopise Soudní judikatura č. 12, ročník 2000, pod číslem 138).

Pro výsledek dovolacího řízení určující pak bylo zodpovězení otázky, zda odvolání žalovaného proti usnesení, jímž soud připustil přistoupení dalšího účastníka do řízení na straně žalobce - ač přípustné objektivně - bylo též subjektivně přípustné.

Účelem přistoupení do řízení (§ 92 odst. 1 o. s. ř.) nebo změny některého z dosavadních účastníků řízení za jiného účastníka (§ 92 odst. 2 o. s. ř.) jako institutu sporného řízení (z povahy věci plyne, že v tzv. řízení nesporném se tento postup uplatnit nemůže) je odstranění nedostatku aktivní nebo pasivní věcné legitimace, který tu byl již v době zahájení řízení, nikoli řešit otázku procesního nástupnictví, k němuž dochází jen tehdy, přešla-li práva nebo povinnosti účastníka řízení na jinou osobu až po dni zahájení řízení, kterým je v posuzovaném případě 29. duben 1999.

Z dispoziční zásady ovládající zahájení sporného řízení dále vyplývá, že přistoupení dalšího účastníka může navrhnout jen žalobce a má-li takto do řízení přistoupit další účastník na straně žalobce, je přípustnost takového postupu podmíněna i jeho souhlasem (srov. § 92 odst. 1, větu druhou, o. s. ř.). Možnost soudu vyhovět návrhu na přistoupení dalšího účastníka do řízení (lhostejno, zda na straně žalobce či žalovaného) je podmíněna i tím, že svým rozhodnutím nevytvoří procesní stav, který by mu bránil v řízení pokračovat. Typicky soud nesmí připustit přistoupení dalšího účastníka do řízení, jestliže ten, kdo má do řízení přistoupit, nemá způsobilost být účastníkem řízení (§ 19 o. s. ř.), jestliže by tím ve vztahu k přistoupivšímu účastníku založil nedostatek své pravomoci (§ 7 o. s. ř.), věcné příslušnosti (§ 9 o. s. ř.) nebo překážku věci zahájené (§ 83 o. s. ř.) či překážku věci rozsouzené (§ 159 odst. 3 o. s. ř.). Soud nemůže takovému návrhu vyhovět ani tehdy, jestliže by po připuštění přistoupení do řízení nebylo zřejmé, čeho se původní žalobce vůči přistoupivšímu účastníku žalobou domáhá (jde-li o přistoupení do řízení na straně žalovaného), nebo čeho se přistoupivší účastník žalobou domáhá vůči původnímu žalovanému (jde-li o přistoupení do řízení na straně žalobce). Návrhu na přistoupení dalšího účastníka do řízení nemusí soud vyhovět ani tehdy, šlo-li by o postup zjevně procesně neekonomický.

Procesní újma způsobená žalovanému tím, že soud prvního stupně vyhověl návrhu na přistoupení dalšího účastníka do řízení na straně žalobce, může tedy (obecně) spočívat (a subjektivní přípustnost odvolání žalovaného odtud dovodit) právě v tom, že rozhodnutí bylo vydáno, ač pro ně nebyly splněny (výše popsané) předpoklady, nebo např. i v tom, že soud zaměnil postup podle § 92 o. s. ř. se žalobcem ohlášeným procesním nástupnictvím. Dovolatel správně citoval usnesení sp. zn. 20 Cdo 511/2000, ve kterém Nejvyšší soud již dříve uzavřel (a důvod odchytil se od tohoto závěru

nemá ani v této věci), že okolnost, že žalovaný se svému procesnímu postavení nemůže bránit, se promítá jen do závěru, že podmínkou přístupu do řízení není jeho souhlas; možnost napadnout odvoláním usnesení, jímž soud přístup do řízení připustil, však tím dotčena není.

Jestliže tedy odvolací soud uzavřel, že žalovaný není osobou k podání odvolání (subjektivně oprávněnou, přesto, že se (ve vztahu ke konečnému závěru o nepřípustnosti odvolání nelogicky) splněním některých předpokladů pro vydání usnesení dle § 92 odst. 1 o. s. ř. zabýval, pak jím podané právní posouzení subjektivní přípustnosti odvolání neobstojí a dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. byl uplatněn právem.

Nejvyšší soud proto, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243 odst. 1, věta první, o. s. ř.), napadené usnesení zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 1, 2 a 5 o. s. ř.).

10. Přistoupení dalšího účastníka a záměna účastníků

Soud nepřipustí přistoupení dalšího žalovaného do řízení (§ 92 odst. 1 o. s. ř.) také tehdy, je-li zřejmé, že dosavadní žalovaný již v době zahájení řízení nebyl věcně legitimován a že návrhem na přistoupení dalšího účastníka do řízení žalobce obchází institut záměny účastníků ve smyslu ustanovení § 92 odst. 2 o. s. ř.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15.2.2006, sp. zn. 29 Odo 119/2006
Rc 1/2007

Krajský soud v Českých Budějovicích - poukazuje na ustanovení § 92 odst. 1 o. s. ř. - usnesením ze dne 31.1.2003 připustil, aby jako další účastník na straně žalovaného přistoupila do řízení obchodní společnost RCR, spol. s r. o.

K odvolání žalovaného i obchodní společnosti Vrchní soud v Praze usnesením ze dne 1.9.2004 usnesení soudu prvního stupně potvrdil.

Odvolací soud uvedl, že žalobkyně podala návrh na přistoupení dalšího účastníka do řízení na straně žalované předtím, než soud započal s prováděním důkazů, a uvedl, že byly splněny zákonné podmínky pro postup ve smyslu § 92 odst. 1 občanského soudního řádu.

Námítku odvolatelů, že původní žalovaný není ve věci pasivně legitimován, neshledal odvolací soud opodstatněnou, s tím, že žalobkyně se domáhá vyslovení neúčinnosti dvou smluv uzavřených úpadcem, přičemž v jednom případě byl (podle žaloby) druhou smluvní stranou žalovaný a ve druhém obchodní společnost.

Proti usnesení odvolacího soudu podali žalovaný i obchodní společnost včasné dovolání, namítajíce, že je dán dovolací důvod dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. , tedy že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Dovolatelé nesouhlasí s výkladem ustanovení § 92 odst. 1 o. s. ř. , jak jej podal odvolací soud, argumentují tím, že ve věci jde o dvě samostatné žaloby, resp. o žalobu se dvěma rozdílnými předměty. Jednou je žádost o určení neúčinnosti či neplatnosti smlouvy o finančním vypořádání ze dne 20.3.1999, která směřuje proti původnímu žalovanému, a druhou žaloba o určení neúčinnosti či neplatnosti kupní smlouvy o převodu nemovitosti ze dne 22.2.1999, která má správně směřovat proti obchodní společnosti. Jestliže tedy žaloba původně směřovala jen vůči žalovanému, pak ten nebyl ve vztahu ke kupní smlouvě ve sporu od počátku pasivně legitimován. Ve věci tedy měl být uplatněn institut záměny účastníků (§ 92 odst. 2 o. s. ř.), k níž je zapotřebí souhlasu žalovaného, a nikoliv institut přistoupení do řízení (§ 92 odst. 1 o. s. ř.). Proto dovolatelé požadují, aby Nejvyšší soud zrušil napadené rozhodnutí a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Dovolání je přípustné podle § 239 odst. 2 písm. b) o. s. ř. a je i důvodné. Proto Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se proto - v hranicích právních otázek vymezených dovoláním - zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolateli, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem v otázce výkladu § 92 odst. 1 o. s. ř.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Podle ustanovení § 92 o. s. ř. , na návrh žalobce může soud připustit, aby do řízení přistoupil další účastník. Souhlasu toho, kdo má takto do řízení vstoupit, je třeba, jestliže má vystupovat na straně žalobce (odstavec 1). Na návrh žalobce může soud se souhlasem žalovaného připustit, aby žalobce nebo žalovaný z řízení vystoupil a aby na jeho místo vstoupil někdo jiný. Má-li být takto zaměněn žalobce, je třeba, aby s tím souhlasil i ten, kdo má na jeho místo vstoupit (odstavec 2).

Žalobce má - jak vyplývá z dispoziční zásady ovládající zahájení sporného řízení (a o takové řízení jde i v posuzovaném případě) - procesní právo navrhnout, aby do řízení přistoupil další účastník. Návrhu na přistoupení dalšího žalovaného do řízení může soud vyhovět, aniž by podmínkou vydání takového usnesení byl souhlas původního žalovaného nebo toho, kdo se takto má stát dalším žalovaným (srov. § 92 odst. 1 o. s. ř.). Oproti tomu k záměně žalovaného je nutný jeho souhlas (srov. § 92 odst. 2 o. s. ř.).

Navržené přistoupení dalšího účastníka do řízení má právní účinky, jen jestliže je soud připustí; přistoupení do řízení nastává dnem právní moci usnesení. Výklad podávaný soudní praxí je pak ustálen v závěru, že přistoupení dalšího účastníka do řízení soud nepřipustí zejména tehdy, kdyby v důsledku něho nastal nedostatek podmínky řízení, pro který by bylo nutné řízení zastavit, kdyby nebylo nepochybné, čeho se žalobce domáhá proti tomu, kdo má do řízení přistoupit na straně žalovaného, kdyby nebylo jednoznačné, čeho se proti žalovanému domáhá ten, kdo má do řízení přistoupit jako další žalobce, nebo kdyby přistoupení dalšího účastníka do řízení bylo v rozporu se zásadou hospodárnosti řízení (shodně srov. např. usnesení Nejvyššího soudu uveřejněné pod číslem 9/2002 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Je přitom nepřipustné, aby institut záměny účastníka ve smyslu § 92 odst. 2 o. s. ř. byl obcházen tím, že žalobce navrhne, aby do řízení přistoupil další účastník (další žalovaný nebo další žalobce). Je-li při rozhodování o navrženém přistoupení do řízení zřejmé (nepochybné), že dosavadní žalovaný již v době zahájení řízení nebyl ve sporu pasivně věcně legitimován, nejsou splněny podmínky k tomu, aby soud připustil přistoupení dalšího účastníka na jeho stranu; nápravu v tomto případě lze zjednat jen prostřednictvím záměny účastníka ve smyslu ustanovení § 92 odst. 2 o. s. ř. (shodně srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7.12.2005, sp. zn. 21 Cdo 1421/2005).

Ze spisu se podává, že žalobkyně žalobu o určení neúčinnosti smlouvy o finančním vypořádání a neúčinnosti kupní smlouvy od doby, kdy ji podala (14.11.2001), do 6.5.2002, kdy soudu došel její návrh na připuštění dalšího žalovaného (obchodní společnosti) do řízení, odůvodňovala tím, že vedle pozdější úpadkyně byl u obou těchto smluv smluvní stranou vždy původní žalovaný. Přitom již při podání žaloby založila do spisu kopii kupní smlouvy, z níž se podává, že druhou smluvní stranou měla být (vedle pozdější úpadkyně) obchodní společnost, zastoupená žalovaným (coby jejím jednatelem). V rovině skutkových tvrzení žalobkyně smluvní strany u obou smluv odlišila podáním ze 6.5.2002 a v jeho rámci od uvedené doby tvrdí, že druhou smluvní stranou kupní

smlouvy vždy byla obchodní společnost.

Dovolatelé tedy mají pravdu, tvrdí-li, že návrhem na přistoupení obchodní společnosti do řízení na straně žalovaného se ve vztahu k té části původního předmětu sporu, jež se týká vyslovení neúčinnosti kupní smlouvy, vůči původnímu žalovanému nepřipustně obchází institut záměny účastníků ve smyslu § 92 odst. 2 o. s. ř.

Jelikož dovolací důvod dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. byl uplatněn právem, Nejvyšší soud, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), napadené usnesení zrušil (§ 243b odst. 2, část věty za středníkem, o. s. ř.). Vzhledem k tomu, že důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí i na rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i toto rozhodnutí a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3 o. s. ř.).

Žalobkyni v další fázi řízení nic nebrání v tom, aby v rozsahu, v němž se dožaduje vyslovení neúčinnosti kupní smlouvy, podala návrh na záměnu žalovaného a v případě obavy, že původní žalovaný s takovým postupem nebude souhlasit, aby vůči obchodní společnosti podala samostatnou žalobu.

11. Procesní nástupnictví při singulární sukcesi

I. K návrhu, aby nabyvatel práva nebo povinnosti vstoupil do řízení na místo dosavadního účastníka, jestliže po zahájení řízení nastala právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti účastníka řízení, o něž v řízení jde, je ve smyslu ustanovení § 107a o. s. ř. legitimován výlučně žalobce.

II. Žalovaný a ten, kdo za řízení nabyl (podle tvrzené právní skutečnosti měl nabýt) právo nebo povinnost, o něž v řízení jde, není k tomuto návrhu oprávněn; soud proto jejich případný návrh musí zamítnout.

III. O tom, zda nabyvatel práva nebo povinnosti vstoupí do řízení na místo dosavadního účastníka (§ 107a o. s. ř.), soud není oprávněn rozhodnout ani z vlastní iniciativy (i bez návrhu).

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2004, sp. zn. 21 Cdo 1105/2004
SJ 190/2004

Z odůvodnění:

Žalobce se žalobou podanou u okresního soudu dne 15. 9. 1998 proti P. m. b., a. s., domáhal, aby bylo určeno, že zástavní smlouva "k nemovitostem zapsaným na listu vlastnictví č. 3108 u Katastrálního úřadu V., pracoviště V., pro katastrální území R., a to k objektu penzionu B. čp. 1652 na parcele č. 2567 a objektu jídelny C 3 s příslušenstvím na parcele č. 1312, uzavřená dne 27. 5. 1996 mezi P. m. b., a. s., a S., a. s.", je neplatná. Žalobu zdůvodnil zejména tím, že v zástavní smlouvě jsou zajištěné pohledávky "neurčitě popsány", takže je nelze "dostatečně identifikovat", a že proto je zástavní smlouva ve smyslu ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák. neplatná.

Okresní soud rozsudkem ze dne 14. 4. 1999, čj. 15 C 248/98-33, žalobě vyhověl a rozhodl, že žalovaný (jeho právní předchůdce P. m. b., a. s.) je povinen zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení 4 830 Kč k rukám advokáta. Dospěl k závěru, že zástavní smlouva ze dne 27. 5. 1996 je ve smyslu ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák. neplatná, neboť "pohledávka, která je zástavami zajištěna, není jednoznačně konkretizována". Námitku žalovaného (jeho právního předchůdce P. m. b., a. s.), že pro rozhodnutí této věci nejsou příslušné okresní soudy, soud prvního stupně odmítl s odůvodněním, že věcná příslušnost krajských soudů není dána podle ustanovení § 9 odst. 3 písm. a) bodu aa) o. s. ř. , neboť "zástavní smlouva nevznikla mezi účastníky při jejich podnikatelské činnosti", ani podle ustanovení § 9 odst. 3 písm. b) bodu pp) o. s. ř. , neboť zajištěná pohledávka vznikla na "základě eskontu dvou směnek", a ani podle ustanovení § 9 odst. 3 písm. c) bodu cc) o. s. ř. , neboť se jedná o spor, který "vznikl z právního vztahu vzniklého při zajištění závazku"; k projednání a rozhodnutí této věci jsou proto příslušné okresní soudy.

K odvolání žalovaného (jeho právního předchůdce P. m. b., a. s.) krajský soud rozsudkem ze dne 26. 6. 2000, čj. 10 Co 851/99-62, rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl a že žalobci uložil, aby zaplatil žalovanému (jeho právnímu předchůdci P. m. b., a. s.) na náhradě nákladů řízení 3 550 Kč; současně rozhodl, že žalobce je povinen zaplatit žalovanému (jeho

právnímu předchůdci P. m. b., a. s.) na náhradě nákladů odvolacího řízení 3 150 Kč k rukám advokáta. Odvolací soud se ztotožnil se závěrem soudu prvního stupně o věcné příslušnosti soudů. Ve věci samé dovedl, že zástavní smlouva ze dne 27. 5. 1996 "netrpí nedostatkem určitosti". O pohledávce, která byla zástavní smlouvou zajištěna, muselo být smluvním stranám zřejmé, že pohledávka za dlužníkem D., a. s., vyplývá ze dvou směnek, které nebyly v době uzavření zástavní smlouvy splatné, a výše pohledávek "byla určena jednak vyjádřením dluhu v číselné formě a jednak slovně"; z výsledků dokazování pak nevyplývalo, že za dlužníkem D., a. s., "existují pohledávky z titulu směnek ve stejných výších", a obě směnky obsahují náležitosti vyplývající z ustanovení § 75 zákona č. 191/1950 Sb.

K dovolání žalobce Nejvyšší soud ČR - poté, co zjistil, že dosavadní žalovaná P. m. b., a. s., v průběhu odvolacího řízení postoupila smlouvou ze dne 1. 12. 2000 a přílohou k této smlouvě č. 67 ze dne 1. 12. 2000 svou pohledávku "z odkupu směnek" a "z debetního zůstatku na běžném účtu" za dlužníkem D., a. s., městu P., a že město P. se proto stalo jejím právním a procesním nástupcem v této věci - rozsudkem ze dne 19. 12. 2001, čj. 21 Cdo 533/2001-105, rozsudky soudů obou stupňů zrušil a věc postoupil k dalšímu řízení krajskému soudu jako soudu věcně příslušnému k řízení v prvním stupni. Dovolací soud dospěl k závěru, že k řízení v prvním stupni jsou v projednávané věci příslušné podle ustanovení § 9 odst. 3 písm. c) bodu cc) občanského soudního řádu (ve znění účinném do 31. 12. 2000) krajské soudy s působností ve věcech obchodních.

Krajský soud poté rozsudkem ze dne 29. 5. 2002, čj. 30 Cm 69/2002-123, žalobě vyhověl a rozhodl, že žalovaný je povinen zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení 15 743 Kč "k rukám advokáta". Dospěl k závěru, že zástavní smlouva ze dne 27. 5. 1996 je ve smyslu ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák. neplatná, neboť neobsahuje přesné označení zajišťované pohledávky. I když obě strany smlouvy "naprosto přesně" věděly, k zajištění jakých pohledávek by mělo zástavní právo k předmětným nemovitostem sloužit, nebylo možné k tomu podle názoru soudu prvního stupně přihlídnout, neboť by to bylo "v rozporu s jazykovým vyjádřením článku I. smlouvy".

Proti tomuto rozsudku soudu prvního stupně podal žalovaný odvolání. Za odvolacího řízení podáním ze dne 12. 11. 2002 žalovaný odvolacímu soudu sdělil, že dne 27. 8. 2002 uzavřel s obchodní společností F., a. s., smlouvu o postoupení pohledávek, na základě které se postupník stal věřitelem pohledávky, zajištěné zástavním právem zřízeným na základě zástavní smlouvy ze dne 27. 5. 1996, a navrhl, aby postupník vstoupil do řízení na místo žalovaného.

Vrchní soud usnesením ze dne 6. 1. 2004, čj. 4 Cmo 367/2002-160, připustil, aby na místo dosavadního žalovaného vstoupila do řízení společnost F., a. s. Dospěl k závěru, že žalovaný své tvrzení o postoupení zajištěné pohledávky doložil Smlouvou o postoupení pohledávek ze dne 27. 8. 2002, č. SPP/57/01/000171/2002, a "výpisy z katastru nemovitostí k datu 13. 11. 2002". Protože žalovaný prokázal, že nastala "jím tvrzená právní skutečnost", a protože s touto skutečností je spojen přechod zástavního práva na nabyvatele pohledávky, odvolací soud návrhu žalovaného podle ustanovení § 107a o. s. ř. vyhověl.

Proti tomuto usnesení odvolacího soudu podal žalobce dovolání. Namítá, že podle ustanovení § 107a o. s. ř. může navrhnout vstup jiné osoby do řízení na místo dosavadního účastníka, pokud nastala právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva, pouze žalobce, a nikoliv žalovaný. Odvolací soud měl správně žalobce seznámit s právní skutečností, "jež nastala, a vyzvat jej k vyjádření v tom smyslu, zda navrhuje vstup společnosti F., a. s. do řízení". Uvedeným způsobem však nepostupoval a pouze na základě návrhu žalovaného nebyl oprávněn

procesní nástupnictví podle ustanovení § 107a o. s. ř. připustit. Žalobce navrhl, aby dovolací soud napadené usnesení zrušil a aby věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud České republiky jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti usnesení odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 o. s. ř. a že jde o usnesení, proti kterému je dovolání přípustné podle ustanovení § 239 odst. 1 písm. b) o. s. ř. , přezkoumal napadené usnesení ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř. bez nařízení jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.) a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

Účastníky řízení jsou žalobce a žalovaný (§ 90 o. s. ř.).

Má-li žalobce za to, že po zahájení řízení nastala právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti účastníka řízení, o něž v řízení jde, může dříve, než soud o věci rozhodne, navrhnout, aby nabyvatel práva nebo povinnosti vstoupil do řízení na místo dosavadního účastníka; to neplatí v případech uvedených v § 107 (§ 107a odst. 1 o. s. ř.). Soud návrhu usnesením vyhoví, jestliže se prokáže, že po zahájení řízení nastala právní skutečnost uvedená v ustanovení § 107a odst. 1 o. s. ř. , a jestliže s tím souhlasí ten, kdo má vstoupit na místo žalobce; souhlas žalovaného nebo toho, kdo má vstoupit na jeho místo, se nevyžaduje (§ 107a odst. 2 o. s. ř.).

Nastane-li po zahájení řízení právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti účastníka řízení, o něž v řízení jde (v důsledku univerzální nebo singulární sukcese), nemá to samo o sobě vliv na okruh účastníků řízení, tak jak byl vymezen podle ustanovení § 90 o. s. ř. K procesnímu nástupnictví může dojít jen tehdy, jestliže žalobce s poukazem na konkrétní právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti, o něž v řízení jde, navrhne, aby nabyvatel práva nebo povinnosti vstoupil do řízení na místo dosavadního účastníka (jeho právního předchůdce), a jestliže soud tuto změnu v okruhu účastníků připustí.

Z uvedeného vyplývá, že k návrhu, aby nabyvatel práva nebo povinnosti vstoupil do řízení na místo dosavadního účastníka, jestliže po zahájení řízení nastala právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti účastníka řízení, o něž v řízení jde, je legitimován výlučně žalobce. Právní úprava obsažená v ustanovení § 107a o. s. ř. navazuje na ustanovení § 90 o. s. ř. , z něhož vyplývá, že je to žalobce, který určuje okruh účastníků tzv. sporného řízení (tím, že podal u soudu žalobu a vyjádřil v ní vůli vystupovat jako žalující strana ve sporu, a tím, koho v žalobě označil za žalovaného); je to proto toliko žalobce, který může s okruhem účastníků řízení - s výjimkou případu, kdy účastník řízení ztratil po zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení a kdy soud postupuje podle ustanovení § 107 o. s. ř. - v průběhu řízení disponovat.

Žalovaný a ani ten, kdo za řízení nabyt (podle tvrzené právní skutečnosti měl nabyt) právo nebo povinnost, o něž v řízení jde, nemohou svými úkony ovlivnit okolnost, kdo je nebo se má stát účastníkem řízení, a to jak na straně žalující, tak i žalované. Nenáleží jim proto ani právo navrhnout soudu, aby připustil vstup nabyvatele práva nebo povinnosti do řízení na místo dosavadního účastníka z důvodu, že po zahájení řízení nastala právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti účastníka řízení, o něž v řízení jde; soud proto jejich případný návrh musí zamítnout, neboť byl podán někým, kdo k němu nebyl oprávněn. Nastane-li za řízení právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti účastníka řízení, o něž v řízení jde, na jinou osobu, má to zpravidla za následek, že účastník řízení

ztratil svou věcnou legitimaci. Žalovaný může tuto právní skutečnost využít ke své obraně proti žalobě, která bude - jestliže žalobce nenavrhne, aby do řízení vstoupil nabyvatel práva nebo povinnosti, o něž v řízení jde - úspěšná; nenáleží mu však právo navrhnout opatření, v důsledku kterého by byl takový nedostatek věcné legitimace odstraněn tím, že by do řízení na místo dosavadního žalobce nebo žalovaného vstoupil nabyvatel práva nebo povinnosti.

Vzhledem k tomu, že ustanovení § 107a o. s. ř. soudu umožňuje připustit, aby do řízení na místo dosavadního účastníka řízení vstoupil nabyvatel práva nebo povinnosti, o něž v řízení jde, jen na návrh žalobce, nemůže soud k takovému rozhodnutí přistoupit z vlastní iniciativy (i bez návrhu).

V projednávané věci navrhl, aby do řízení vstoupila na místo dosavadního žalovaného města P. obchodní společnost F., a. s., žalovaný. Protože k takovému návrhu nebyl legitimován, postupoval odvolací soud - i kdyby skutečně podle Smlouvy o postoupení pohledávek ze dne 27. 8. 2002, č. SPP/57/01/000171/2002, došlo k převodu práva nebo povinnosti, o něž v řízení jde - v rozporu s ustanovením § 107a o. s. ř. , jestliže jeho návrhu napadeným usnesením vyhověl.

Protože usnesení odvolacího soudu není správné, Nejvyšší soud České republiky je zrušil a věc vrátil vrchnímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2 část věty za středníkem a § 243b odst. 3 věta první o. s. ř.).